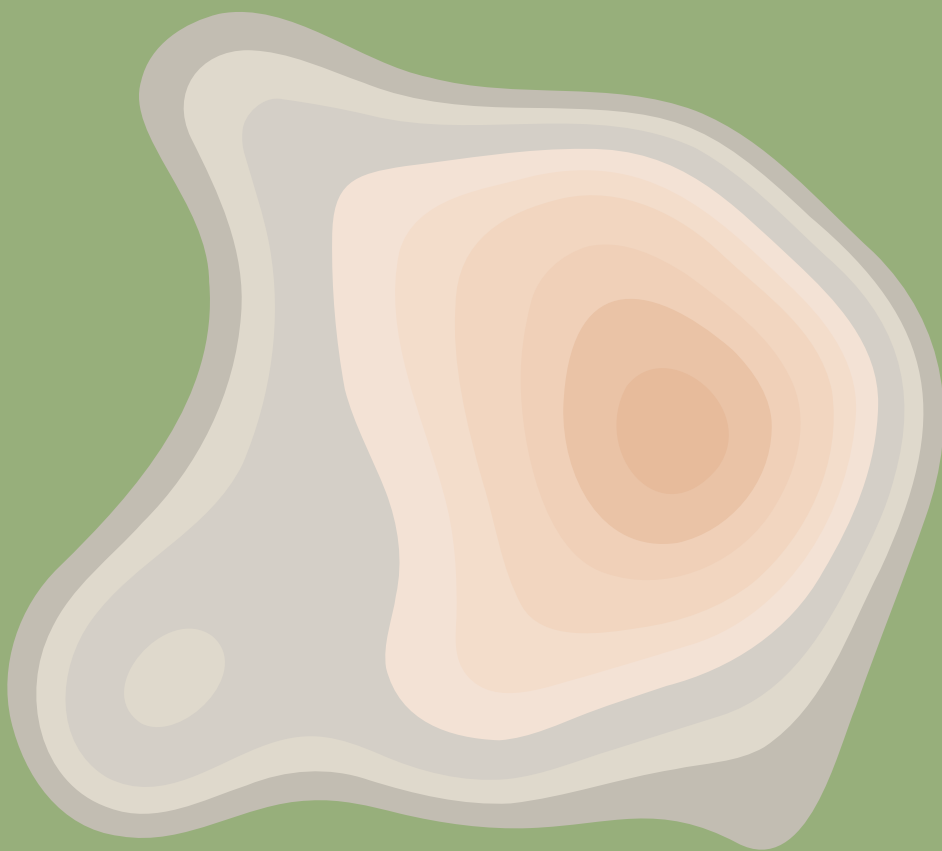

Ανοιχτά, συνεργατικά και ευέλικτα

Η περίπτωση του Smart
για μία ανθρώπινη (ψηφιακή) οικονομία

Άλεξ Παζαίτης, Ιφιγένεια Δουβίτσα

**Ανοιχτά,
συνεργατικά
και ευέλικτα**

Ίδρυμα Χάινριχ Μπελ, Γραφείο Θεσσαλονίκης
Αριστοτέλους 3, 546 24 Θεσσαλονίκη
Τ +30 2310 282829, Ε info@gr.boell.org, https://gr.boell.org/el

ΤΙΤΛΟΣ: Ανοιχτά, συνεργατικά και ευέλικτα:
Η περίπτωση του Smart για μία ανθρώπινη (ψηφιακή) οικονομία
ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ: Άλεξ Παζαΐτης, Ιφιγένεια Δουβίτσα
ΕΠΙΜΕΤΡΟ: Γιώργος Μελισσοουργός

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ: Μιχάλης Γουδής
ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ: Γιώργος Μελισσοουργός
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ: Βαρβάρα Αγγέλη
ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΗ ΔΙΟΡΘΩΣΗ: Βασίλης Πάγκαλος
ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ: Μπάμπης Καλαϊτζίδης
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ: SmartBE
ΑΠΟΔΟΣΗ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ: Άλεξ Παζαΐτης και Μπάμπης Καλαϊτζίδης

Θεσσαλονίκη, Σεπτέμβριος 2024

ISBN 978-618-5580-55-1

Η έκδοση *Ανοιχτά, συνεργατικά, και ευέλικτα: Η περίπτωση του Smart για μία ανθρώπινη (ψηφιακή) οικονομία* διατίθεται με την άδεια CC BY-NC-SA 4.0 (Creative Commons Αναφορά Δημιουργού – Μη εμπορική χρήση – Παρόμοια Διανομή 4.0 Διεθνές)

Οι απόψεις που διατυπώνονται στην παρούσα έκδοση είναι των συγγραφέων και δεν εκφράζουν κατ' ανάγκην τις θέσεις του εκδότη.

Διατίθεται ηλεκτρονικά στο <https://gr.boell.org/el>
Παραγγελίες στο info@gr.boell.org

Η έκδοση αποτελεί προϊόν του έργου Exploring Open Cooperatives in Europe: The Case of Smart and its Potential Applicability in Greece, το οποίο υλοποιήθηκε από τη διεπιστημονική ερευνητική συλλογικότητα P2P Lab με την υποστήριξη του Ιδρύματος Χάινριχ Μπελ, Γραφείο Θεσσαλονίκης.

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΕΡΓΟΥ: Άλεξ Παζαΐτης
ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΟΜΑΔΑ: Ιφιγένεια Δουβίτσα και Άλεξ Παζαΐτης

Ανοιχτά, συνεργατικά και ευέλικτα

Η περίπτωση του Smart για μία
ανθρώπινη (ψηφιακή) οικονομία

Άλεξ Παζαΐτης, Ιφιγένεια Δουβίτσα

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	09
Ανοιχτοί συνεταιρισμοί	15
SmartCoop	21
Προς ένα νέο μοντέλο	35
Αλληλένδετες στρατηγικές	45
Επίμετρο	53
Περαιτέρω μελέτη	59
Οι επτά συνεταιριστικές αρχές	60
Βιογραφικά συγγραφέων	62

ΕΙ
ΣΑΥ
ΩΥ
Η

Ελεύθεροι απασχολημένοι

Ποιο είναι το κοινό που έχει μία μουσικός στην Αθήνα με έναν διανομέα στη Θεσσαλονίκη και μία ομάδα δημιουργών κόμικς στα Τρίκαλα; Η απάντηση είναι: η καθημερινή μάχη απέναντι στον «αόρατο αλγόριθμο». Ο αλγόριθμος είναι ένα μυστηριώδες πλάσμα που ανατράφηκε και εκπαιδεύτηκε στη λεγόμενη ψηφιακή οικονομία. Ένας κόσμος που μέσα από δικτύωση, προώθηση, συνεργασία και αμέτρητες ευκαιρίες, κατέληξε σε μία μόνιμη υπερεργασία και εξάντληση, σε μετρήσιμες δόσεις. Ένα τραγούδι χρειάζεται 357 ακροάσεις στο Spotify ώστε ο δημιουργός του να βγάλει ένα ευρώ¹. Ένας διανομέας της UberEats πρέπει να είναι πάνω από 60 ώρες την εβδομάδα στο δρόμο για να εξασφαλίσει τον ελάχιστο μισθό^{2,3}. Όπως και να υπολογίσεις τη δόση, η ουσία που μουδιάζει ολοένα και περισσότερο το σώμα της κοινωνίας είναι η ίδια: η συνεχής και εντεινόμενη επισφάλεια.

Η εργασιακή επισφάλεια δεν είναι ένα εντελώς νέο φαινόμενο. Από τη βιομηχανική επανάσταση και μετά, όλες οι μορφές εργασίας χαρακτηρίζονταν από μικρότερα ή μεγαλύτερα επίπεδα επισφάλειας. Όταν η κύρια επιλογή βιοπορισμού για ένα μεγάλο μέρος της κοινωνίας είναι η ανταλλαγή του παραγωγικού της χρόνου με έναν τυχαία καθορισμένο μισθό, τα περιθώρια διαπραγμάτευσης για σταθερότητα και εξασφάλισης δεν είναι και πάρα πολλά. Γι' αυτό και ιστορικά οι αγώνες και κατακτήσεις του εργατικού κινήματος επικεντρώνονταν ακριβώς στην ενδυνάμωση αυτού του κομματιού της κοινωνίας, έτσι ώστε να είναι σε καλύτερη θέση να διεκδικήσει λιγότερη επισφάλεια. Ωστόσο, με την ταχεία ανάπτυξη της λεγόμενης gig economy η «φυσική» τάση προς την επισφάλεια έλαβε νέες διαστάσεις. Η gig economy αφορά ένα μοντέλο εργασίας που βασίζεται στη διεκπεραίωση πρόσκαιρων και μεμονωμένων εργασιών (gigs⁴). Παραδοσιακά, αυτό ήταν το μοντέλο εργασίας που κυριαρχούσε στον

καλλιτεχνικό χώρο και ιδιαίτερα στις δραστηριότητες που περιλαμβάνουν κάποιου είδους παράσταση, όπως μία μουσική συναυλία. Με την ευρεία διάδοση του διαδικτύου και την ανάπτυξη των ψηφιακών πλατφορμών, το συγκεκριμένο μοντέλο εργασίας άρχισε να επεκτείνεται σε περισσότερους τομείς της οικονομίας. Πλέον τα «gigs» που μπορεί να αναλάβει κανείς περιλαμβάνουν από τη διανομή μιας πίτσας μέχρι τη δημιουργία ενός γραφιστικού σχεδίου, και από τη βόλτα του σκύλου μέχρι τη φροντίδα των παιδιών. Αυτές οι εργασίες διεκπεραιώνονται κυρίως από άτομα με το καθεστώς του αυτοαπασχολούμενου. Όπως προκύπτει από το όνομα, είναι μία μορφή «αυτόνομης» απασχόλησης, όπου το αντικείμενο της εργασίας, οι όροι και τα μέσα που απαιτούνται για την ολοκλήρωσή της και το ύψος της αμοιβής καθορίζονται από το άτομο που εκτελεί την εν λόγω εργασία, λαμβάνοντας υπόψιν τον χρόνο και την εξειδίκευση που απαιτείται, τον ανταγωνισμό και άλλους παράγοντες. Χαρακτηριστικό της gig economy είναι ότι η επιλογή και η ανάθεση των εργασιών, και συχνά οι συνθήκες και η αμοιβή της εργασίας, καθορίζονται μέσω αλγορίθμων, που «ταιριάζουν» την προσφορά με τη ζήτηση. Έτσι, μία «μαθηματική» διεργασία εξασφαλίζει -θεωρητικά- τα βέλτιστα αποτελέσματα με τρόπο αόρατο, αυτόματο και ελεύθερο από «εξωτερικές παρεμβάσεις», όπως είναι η εργασιακή νομοθεσία ή οι συλλογικές συμβάσεις. Το περίφημο «αόρατο χέρι της αγοράς» του Adam Smith που κινείται όχι χάρη στην ανθρώπινη καλοσύνη, αλλά στην αμοιβαία απληστία. Οι νέες διαστάσεις της εργασιακής επισφάλειας μέσα από την ψηφιακή οικονομία προκύπτουν από αυτήν ακριβώς τη διαδικασία αυτοματισμού. Όπως αναφέραμε παραπάνω, το διακύβευμα της εργασιακής επισφάλειας είναι οι συνθήκες υπό τις οποίες μπορεί κανείς να διαπραγματευτεί τους όρους εργασίας. Έτσι, εύκολα γίνεται κατανοητό το πώς δυσκολεύει η κατάσταση όταν απέναντί μας αντί για μία ανθρώπινη οργάνωση έχουμε ένα απρόσωπο ψηφιακό πλάσμα που κατοικεί στο «σύννεφο». Ένα «αόρατο χέρι» που ελέγχει σε πραγματικό χρόνο τους όρους της διαπραγμάτευσης, τον χώρο όπου αυτή συμβαίνει και το αντικείμενο της

¹ E. Murray (2020), "New figures show how many track streams needed for artists to make minimum wage". Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα του DJ Mag: <https://djmag.com/news/new-figures-show-how-many-track-streams-needed-artists-make-minimum-wage>.

² A. Piasna, W. Zwysen & J. Drahokoupil (2022), *The platform economy in Europe: Results from the second ETUI Internet and Platform Work Survey*, European Trade Union Institute.

³ E. Barcevičius, V. Gineikytė-Kanclerė, L. Klimavičiūtė, N. Ramos Martin (2021), *Study to support the impact assessment of an EU initiative to improve the working conditions in platform work*, European Commission.

⁴ Ο όρος gig είναι δανεισμένος από τις μουσικές και άλλων ειδών καλλιτεχνικές παραστάσεις για να περιγράψει κατ'επέκταση αυτές τις μορφές εργασίας.

εργασίας, καθώς και όλους τους ανταγωνιστές μας, που συχνά δεν γνωρίζουμε καν πόσοι είναι και πού βρίσκονται. Κι έτσι κάνουμε τις επιλογές μας, ελεύθεροι, άορατοι, απομονωμένοι. Την ίδια στιγμή, η λογική αυτής της μορφής αλγοριθμικού ελέγχου μεταλλάσσεται συνεχώς και μεταδίδεται σε ολοένα και περισσότερους τομείς, ψηφιακούς και μη, διαμορφώνοντας το νέο τοπίο της εργασίας. Ο αλγόριθμος λαμβάνει τη μορφή ποσοτικών δεικτών απόδοσης, δελτίων χρονοχρέωσης (timesheets), ανάλυσης κόστους/οφέλους, βαθμών αξιολόγησης και μετρήσιμων αποτελεσμάτων.

Ολοένα και περισσότερες ειδικότητες, με υψηλότερα ή χαμηλότερα επίπεδα τεχνικής εξειδίκευσης, μπαίνουν στο κυνήγι των αριθμών, με μοναδικό σημείο «διαπραγμάτευσης» τα όρια της σωματικής και ψυχολογικής τους εξάντλησης.

Έτσι μία αυξανόμενη «πλατφορμοποίηση» της οικονομίας -αν μπορούμε να βάλουμε και αυτό τον όρο στο λεξικό μας πλέον- λειτουργεί ως καταλύτης για τη συνεχώς αυξανόμενη ένταση της ανασφάλειας και την επιδείνωση των εργασιακών συνθηκών για εκατομμύρια ανθρώπους. Αμέτρητες ειδικότητες, με υψηλότερη ή χαμηλότερη κατάρτιση, από καλλιτέχνες και δημιουργούς περιεχομένου, προγραμματιστές, σχεδιαστές και εργαζόμενους γνώσης, μέχρι διανομείς, οδηγούς και εργαζόμενους στη φροντίδα, δουλεύουν ως αυτοαπασχολούμενοι. Συνθέτουν έτσι την εικόνα μιας οικονομικής πραγματικότητας όπου η ευθύνη και το ρίσκο της εργασιακής επιτυχίας αποτελούν αποκλειστικά ατομική ευθύνη σε έναν αγώνα όλων εναντίον όλων.

Αντιστάσεις και εναλλακτικές

Μία πολυσυζητημένη αντίδραση σε αυτές τις εργασιακές συνθήκες στον ψηφιακό κόσμο είναι οι λεγόμενοι «συνεταιρισμοί πλατφόρμας» (platform cooperatives). Η ιδέα συνιστά ένα δημοκρατικό αντιπαράδειγμα στις κερδοσκοπικές πλατφόρμες που κυριαρχούν στην ψηφιακή οικονομία, στο οποίο η ψηφιακή υποδομή και ο έλεγχός της ανήκουν στα άτομα που εργάζονται στην παροχή της όποιας υπηρεσίας προσφέρει η πλατφόρμα. Είναι δηλαδή μία εκδοχή της gig economy εμπνευσμένη από το συνεταιριστικό κίνημα, και συγκεκριμένα από τους συνεταιρισμούς εργαζομένων, όπου η ευελιξία και τα οικονομικά οφέλη των ψηφιακών υποδομών εξισορροπούνται από τον δημοκρατικό έλεγχο και τη συνεταιριστική διαχείριση. Η έρευνα και πρακτική εμπειρία από τους συνεταιρισμούς πλατφόρμας και το παγκόσμιο κίνημα⁵ που τους υποστηρίζει παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Ωστόσο, στο παρόν εγχειρίδιο επιδιώκουμε να φωτίσουμε μία λιγότερο διαδεδομένη εναλλακτική προσέγγιση, αυτή του «ανοιχτού συνεταιρισμού». Πρόκειται για μία ιδέα με ευρύτερο ορίζοντα κοινωνικού και οικονομικού μετασχηματισμού, μέσα από μία σύνθεση των συνεταιριστικών αξιών και της κινηματικής παράδοσης, από τη μία πλευρά, και τις αναδυόμενες οργανωσιακές πρακτικές και λύσεις των κοινών (commons), από την άλλη.

Στις παρακάτω ενότητες, επιδιώκουμε μία σύντομη παρουσίαση του μοντέλου του ανοιχτού συνεταιρισμού μέσα από τη μελέτη ενός ιδιότυπου παραδείγματος συνεταιρισμού που λέγεται Smart και δημιουργήθηκε μέσα από την ανάγκη διαφόρων κατηγοριών αυτοαπασχολούμενων στη σύγχρονη οικονομία να βρουν διέξοδο. Αρχικά, παραθέτουμε ένα συνοπτικό υπόβαθρο σχετικά με τις αναδυόμενες πρακτικές των κοινών στην ψηφιακή εποχή και την ιδέα του ανοιχτού συνεταιρισμού. Η περιγραφή του μοντέλου του Smart βασίζεται στη μελέτη των εσωτερικών καταστατικών και λειτουργικών εγγράφων του οργανισμού, στις πρακτικές πληροφορίες προς νέα και δυνητικά μέλη, και σε σχετική ερευνητική βιβλιογραφία. Επίσης, έγιναν

⁵ Βλ.: <https://platform.coop/>

εκτενείς συζητήσεις και συνεντεύξεις με άτομα που έχουν ή είχαν σημαντικό ρόλο στη λειτουργία και εξέλιξη του οργανισμού, όπως διοικητικά στελέχη, εργαζόμενοι και εργαζόμενες και μέλη του συνεταιρισμού.

α ν ο ί

χ τ ο ί

σ υ ν ε

τ α ι ρ ι

σ μ ο ί

Η προσέγγιση του ανοιχτού συνεταιρισμού

Για μια σύντομη περιγραφή της προσέγγισης του ανοιχτού συνεταιρισμού είναι απαραίτητο, πρώτα, να παραθέσουμε κάποιες βασικές έννοιες γύρω από τα κοινά (commons) ως οικονομικό, κοινωνικό και πολιτικό σύστημα.

Τι είναι τα κοινά;

Τα κοινά είναι ένα σύστημα οικονομικής και κοινωνικής οργάνωσης με βάση κοινές αξίες και πρακτικές που αναπτύσσονται από αυτόνομες κοινότητες. Οι πόροι και οι σχέσεις που αποτελούν τη βάση της επιβίωσης και ευημερίας αυτών των κοινοτήτων αποτελούν αντικείμενα διαχείρισης από κοινού, δηλαδή μέσω του διαμοιρασμού, της συμμετοχής και με γνώμονα το κοινό καλό. Οι κανόνες και τα πρότυπα αυτής της διαχείρισης καθορίζονται και εφαρμόζονται από τις ίδιες τις κοινότητες, με ελάχιστη έως καθόλου εμπλοκή του κράτους ή της αγοράς. Συνεπώς, όταν αναφερόμαστε στα κοινά, έχουμε στο νου μας ταυτόχρονα τρία αλληλένδετα επίπεδα: τους πόρους, την κοινότητα και το ρυθμιστικό πλαίσιο.

Τα κοινά αποτελούν έναν σημαντικό πυλώνα της οικονομίας που συχνά θεωρείται δεδομένος. Αφορά όλο τον φυσικό και ανθρωπογενή πλούτο που περνάει από γενιά σε γενιά και περιλαμβάνει τα φυσικά οικοσυστήματα, όπως τα δάση, τα ποτάμια και τους ωκεανούς, αλλά και τις κοινές υποδομές, τα πολιτιστικά έργα, τις παραδόσεις και τη γνώση που έχει συν-δημιουργηθεί από την ανθρωπότητα.

Ποια είναι η σημασία των κοινών στην ψηφιακή εποχή;

Παραδοσιακά, ως κοινά αναφέρονται συστήματα κοινοτικής διαχείρισης σε μικρή κλίμακα, όπως κοινά βοσκοτόπια, ψαρότοποι, ή μικρές κοινοτικές

υποδομές. Παραδείγματα τέτοιων «παραδοσιακών» κοινών, αν και επιβιώνουν επιτυχώς έως και σήμερα, συχνά σχετίζονται με παλαιότερες εποχές. Με την ευρεία διάδοση των τεχνολογιών πληροφορίας και του διαδικτύου αναδύθηκαν νέες μορφές κοινών, αυτή τη φορά σε παγκόσμια κλίμακα, στον ψηφιακό κόσμο. Κάποια από τα πιο διάσημα παραδείγματα ψηφιακών κοινών είναι η ελεύθερη εγκυκλοπαίδεια Βικιπαίδεια και τα μυριάδες έργα Ελεύθερου Λογισμικού/Λογισμικού Ανοικτού Κώδικα (ΕΛΛΑΚ), όπως το λειτουργικό σύστημα Linux ή το σύστημα διαχείρισης περιεχομένου ιστοσελίδων Wordpress.

Οι ψηφιακές τεχνολογίες και πρακτικές που αναπτύχθηκαν κατά την πρώιμη διάδοση του διαδικτύου ουσιαστικά επέκτειναν σε παγκόσμια κλίμακα μία δυναμική που τυπικά χαρακτήριζε μικρές ομάδες με ισχυρούς δεσμούς. Πλέον έγινε εφικτή η δημιουργία παγκόσμιων κοινοτήτων, όπου άνθρωποι με διαφορετικά κίνητρα και εμπειρίες, διαφορετικές γνώσεις και ικανότητες διαμοιράζονται γνώση και πληροφορία και συνεργάζονται χωρίς προκαθορισμένους ρόλους και παγιωμένη ιεραρχία. Τα ψηφιακά κοινά έχουν επηρεάσει άμεσα και έμμεσα την ψηφιακή οικονομία, τόσο στα αρχικά στάδια όσο και στη μετέπειτα εξέλιξή της. Αρχικά, ένα μεγάλο μέρος της παγκόσμιας υποδομής του διαδικτύου, από το λογισμικό των εξυπηρετητών ιστού (web servers) μέχρι τους υπερυπολογιστές των κέντρων δεδομένων των big tech, αποτελούν έργα ΕΛΛΑΚ. Έχουν, δηλαδή, δημιουργηθεί και υποστηρίζονται από αυτόνομες κοινότητες προγραμματιστών που μοιράζονται ελεύθερα τον κώδικα. Επιπλέον, πολλές από τις πρακτικές και λύσεις που χρησιμοποιούν ευρέως οι κερδοσκοπικές πλατφόρμες, όπως τα συστήματα αξιολόγησης χρηστών, έχουν αρχικά αναπτυχθεί σε κοινότητες ψηφιακών κοινών.

Η πιο ανατρεπτική επίδραση, ωστόσο, των ψηφιακών κοινών είναι η αμφισβήτηση δύο βασικών παραδοχών για το πώς δουλεύει η οικονομία: (α) ότι οι άνθρωποι συμμετέχουν στην παραγωγή αποκλειστικά με κίνητρο το ατομικό κέρδος, και (β) ότι ο ανταγωνισμός και η ατομική ιδιοκτησία είναι μονόδρομος για την

πρόοδο και την καινοτομία. Τα εγχειρήματα των ψηφιακών κοινών, από τη μία πλευρά, έχουν γεννηθεί και εξελιχθεί μέσα από τα σπλάχνα του κυρίαρχου συστήματος. Αλλά από την άλλη πλευρά, δημιουργούν ρήγματα στον πυρήνα του συστήματος, ανοίγοντας νέα μονοπάτια.

Η συζήτηση γύρω από τα κοινά και τις προοπτικές μιας εναλλακτικής κοινωνίας που βασίζεται στη συνεργασία και το διαμοιρασμό έχει επεκταθεί και σε νέες κατηγορίες πόρων και σχέσεων, όπως τα αστικά κοινά, ο δημόσιος χώρος και οι υποδομές, μέχρι τα συναισθητικά (affective) και σχεσιακά (relational) κοινά. Ταυτόχρονα, έχει επαναφέρει στο προσκήνιο διαχρονικές διεκδικήσεις γύρω από τα κοινά και πρακτικές που συχνά θεωρούμε δεδομένες, πρακτικές που βρίσκονται στο επίκεντρο των μεγαλύτερων σύγχρονων προκλήσεων: από το φυσικό περιβάλλον και το κλίμα, έως τις κοινωνικές σχέσεις, την κοινωνική αναπαραγωγή και τη φροντίδα. Πρακτικές όπως αυτές, συνθέτουν τα κομμάτια ενός νέου οικοσυστήματος παραγωγής αξίας με βάση τα κοινά.

Οπότε, τι είναι ο ανοιχτός συνεταιρισμός;

Ο ανοιχτός συνεταιρισμός είναι μία αναδυόμενη μορφή οργάνωσης που προκύπτει από τη σύνθεση μεταξύ της παραγωγικής και οργανωτικής δυναμικής των ψηφιακών κοινών, από τη μία πλευρά, και των αξιών και πρακτικών του συνεταιριστικού κινήματος και της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας, από την άλλη. Ο σκοπός του ανοιχτού συνεταιρισμού είναι να δημιουργήσει έναν δημοκρατικό χώρο για την ανάπτυξη λύσεων στις προκλήσεις της ψηφιακής και «πλατφορμοποιημένης» οικονομίας, οι οποίες αξιοποιούν ταυτόχρονα τις προοπτικές της για την κοινωνική ευημερία. Με άλλα λόγια, αναζητά μία δυναμική ισορροπία ή σύνθεση των καινοτόμων στοιχείων της «νέας» οικονομίας με την ασφάλεια και την κοινωνική δικαιοσύνη της «παλαιάς»: την ευελιξία και την αυτονομία των αυτοαπασχολούμενων με τις εξασφαλίσεις που παραδοσιακά είχε το έμμισθο δυναμικό, τη δημιουργική εναλλαγή εργασιών

και αντικειμένων με την ασφάλεια των σχέσεων εμπιστοσύνης και αλληλεγγύης.

Με αυτόν τον τρόπο, ο ανοιχτός συνεταιρισμός στοχεύει στην υποστήριξη του βιοπορισμού των κοινοτήτων που συνεισφέρουν στα κοινά, ενώ ενδυναμώνει τη μετασχηματιστική δυναμική τους στο υπάρχον σύστημα και πέρα από αυτό. Ο ανοιχτός συνεταιρισμός εμπνέεται από την έβδομη συνεταιριστική αρχή αναφορικά με το ενδιαφέρον για την κοινότητα (βλ. Παράρτημα), επεκτείνοντάς την μέσω του διαμοιρασμού γνώσης, λογισμικού, σχεδιασμού και οργανωσιακών πρακτικών σε άλλα συνεργατικά εγχειρήματα. Έτσι, μικρά και ευέλικτα συνεργατικά εγχειρήματα μπορούν να εξυπηρετούν παραγωγικά τις ανάγκες των μελών τους και των τοπικών κοινωνιών, ενώ κινητοποιούνται πολιτικά γύρω από παγκόσμιες προκλήσεις.

Όντας «συνεταιρισμοί» διέπονται από τις επτά συνεταιριστικές αρχές του κινήματος. Η συνεισφορά του «ανοιχτού» στο συνεταιριστικό μοντέλο είναι ο συστηματικός προσανατολισμός προς το κοινό καλό, μέσα από τη δημιουργία και τη φροντίδα ψηφιακών ή/και υλικών κοινών. Για αυτόν τον σκοπό, ο ανοιχτός συνεταιρισμός προωθεί μοντέλα δημοκρατικής διακυβέρνησης με ανοιχτή συμμετοχή και πολλαπλά ενδιαφερόμενα μέρη στη δομή και τις λειτουργίες του, που έχουν τη δυνατότητα κινητοποίησης τόσο τοπικά όσο και –δυσνητικά– παγκόσμια.

Υπάρχουν υπαρκτά παραδείγματα ανοιχτών συνεταιρισμών;

Αυτή τη στιγμή, έχουν αναπτυχθεί σε διάφορες χώρες πρωτοβουλίες που απεικονίζουν στοιχεία της δυναμικής του ανοιχτού συνεταιρισμού σε ποικίλους τομείς. Μερικά ενδεικτικά παραδείγματα είναι ο αγροτικός συνεταιρισμός L'Atelier Paysan⁶ στη Γαλλία και η αγροτική κοινότητα Farm Hack⁷ στις ΗΠΑ, όπου κοινότητες από αγρότες, μηχανικούς, ερευνητές και άλλες ειδικότητες σχεδιάζουν και κατασκευάζουν συλλογικά λύσεις και εργαλεία για την αγροτική παραγωγή και μοιράζονται ελεύθερα τα σχέδια ως

ψηφιακά κοινά. Αντίστοιχα, ο συνεταιρισμός Catalan Integral Cooperative⁸ στην Ισπανία και το συνεργατικό δίκτυο Enspiral⁹ στη Νέα Ζηλανδία αποτελούν παραδείγματα ανοιχτών κοινοτήτων όπου άνθρωποι διαφορετικών ειδικοτήτων συνεισφέρουν ελεύθερα σε διαφορετικά έργα και επιχειρηματικές δραστηριότητες γύρω από τοπικές ανάγκες, ενώ είναι μέρος ενός δικτύου που μοιράζεται γνώση και πρακτικές σε παγκόσμια κλίμακα. Ωστόσο, ο ανοιχτός συνεταιρισμός παραμένει αυτό που ονομάζουμε «αναδυόμενη μορφή». Δηλαδή, όταν μιλάμε για τον ανοιχτό συνεταιρισμό περιγράφουμε μία σειρά διαφορετικών φαινομένων που παρουσιάζουν κοινά χαρακτηριστικά γύρω από κάποιες οργανωσιακές πρακτικές. Ωστόσο, ως οργανωσιακό μοντέλο δεν έχει ωριμάσει αρκετά ώστε να συνδέεται με ένα συγκεκριμένο τρόπο διοίκησης ή κάποια νομική μορφή. Για αυτό το λόγο η περιγραφή μας αφορά τον «ανοιχτό συνεταιρισμό» ως κίνημα και αναδυόμενο μοντέλο, και όχι «ανοιχτούς συνεταιρισμούς» ως συγκεκριμένες οργανώσεις. Αντίστοιχα, τα παραπάνω εγχειρήματα δεν περιγράφουν τον εαυτό τους ως «ανοιχτούς συνεταιρισμούς» και δεν είναι πάντοτε συνδεδεμένα μεταξύ τους ή συνειδητά μέρος ενός κοινού χώρου ή κινήματος.

Οπότε, ο στόχος της έρευνας και της συζήτησης γύρω από τον ανοιχτό συνεταιρισμό είναι η περαιτέρω κατανόηση του φαινομένου και των διαφορετικών του διαστάσεων. Σε αυτή την κατεύθυνση, στις σελίδες που ακολουθούν, εξερευνούμε τις συνθήκες που θα μπορούσαν να δημιουργήσουν μια προσέγγιση του ανοιχτού συνεταιρισμού στη σύγχρονη εργασιακή πραγματικότητα, μέσα από την περίπτωση του Smart-Coop, μιας ιδιότυπης μορφής μη κερδοσκοπικού σωματίου που ξεκίνησε με έδρα το Βέλγιο.

⁸ Βλ.: <https://cooperativa.cat>.
⁹ Βλ.: <https://www.enspiral.com>

S m
a r t
C o
o p

Η περίπτωση του SmartCoop: Μία κοινόχρηστη εταιρεία

Ο οργανισμός SmartCoop αποτελεί μια ιδιαίτερη περίπτωση οργάνωσης που παρουσιάζει πολλά από τα αναδυόμενα χαρακτηριστικά του ανοιχτού συνεταιρισμού. Δεν είναι τυχαίο ότι το βασικό κίνητρο για τη δημιουργία και την εξέλιξη του Smart είναι η ανάπτυξη λύσεων στις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν διαφορετικές κατηγορίες αυτοαπασχολούμενων στην Ευρώπη.

Στην αρχική του μορφή αντικείμενο του οργανισμού ήταν η βελτίωση των συνθηκών εργασίας και βιοπορισμού καλλιτεχνών και δημιουργών. Άλλωστε, το όνομα Smart αποτελεί αρκτικόλεξο του «Société Mutuelle pour ARTistes», που θα μπορούσε να αποδοθεί στα ελληνικά ως ένα Σωματείο Καλλιτεχνών. Ωστόσο, με το πέρασμα του χρόνου επεκτάθηκε σε αυτοαπασχολούμενους διαφορετικών ειδικοτήτων σε σχεδόν όλους τους τομείς της οικονομίας που, δυνητικά, ευθυγραμμίζεται με τις συνεταιριστικές αρχές.

Στο επίκεντρο της αποστολής του SmartCoop είναι ο/η εργαζόμενος/η ως φορέας παραγωγής οικονομικής και κοινωνικής αξίας. Σκοπός του οργανισμού είναι η βελτίωση της κοινωνικής προστασίας και ασφάλισης, στηρίζοντας παράλληλα την πλήρη ανάπτυξη του ταλέντου και των επαγγελματικών προοπτικών των μελών του. Κεντρικός πυλώνας είναι μία ολοκληρωμένη υποδομή λογιστικής και διοικητικής υποστήριξης των δραστηριοτήτων που παρέχει στα μέλη του. Η υποδομή προσφέρει λύσεις σε πρακτικά ζητήματα όπως τιμολογήσεις και αποδόσεις εισφορών. Ταυτόχρονα, προσφέρει νέες δυνατότητες συνεργασίας με επιχειρήσεις και οργανισμούς και άλλους επαγγελματίες, σε περιστασιακή ή μακροπρόθεσμη βάση. Η διαχείριση της υποδομής και του προϋπολογισμού του οργανισμού γίνεται μέσω

μιας κοινής, δημοκρατικά ελεγχόμενης συνεταιριστικής επιχείρησης.

Σε μια περίοδο 25 ετών το SmartCoop έχει καταφέρει να εξελιχθεί από έναν μη κερδοσκοπικό οργανισμό σε ένα δίκτυο συνεταιρισμών με πάνω από 40.000 μέλη και παραρτήματα σε διαφορετικές ευρωπαϊκές χώρες, πέρα από το Βέλγιο όπου ιδρύθηκε. Για το λόγο αυτό η περίπτωσή του παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον και αξίζει να μελετηθεί σε μεγαλύτερο βάθος. Ωστόσο, είναι σημαντικό να διευκρινίσουμε ότι η περίπτωση του SmartCoop δεν παρουσιάζεται ως ιδανικό πρότυπο και, όπως συχνά παρατηρείται σε αντίστοιχα εγχειρήματα, στην εξέλιξή του δεν έχουν λείψει αντιφάσεις και συγκρούσεις. Αλλά τίποτα από αυτά δεν μειώνει την αξία που έχουν οι οργανωσιακές και δημιουργικές λύσεις και πρακτικές ενός τέτοιου εγχειρήματος για την κατανόηση των προοπτικών και προκλήσεων μιας ευρύτερης διαδικασίας κοινωνικού μετασχηματισμού.

Το SmartCoop στο Βέλγιο

Για τις ανάγκες αυτής της παρουσίασης, επιλέξαμε να εστιάσουμε στον «κεντρικό κόμβο» του δικτύου Smart στο Βελγίου (SmartBE). Ένας βασικός λόγος είναι ότι το SmartBE είναι ο παλαιότερος και ο μεγαλύτερος συνεταιρισμός στο δίκτυο, από άποψη μελών, κύκλου εργασιών και όγκου παρεχόμενων υπηρεσιών. Κατά συνέπεια, το SmartBE λειτουργήσε και ως πρότυπο για τη διάδοση και την εξέλιξη του μοντέλου σε ένα δίκτυο συνεταιρισμών. Επίσης, το SmartBE εξακολουθεί να διατηρεί συντονιστικό ρόλο σε όλο το δίκτυο και αποτελεί έναν βασικό μηχανισμό υποστήριξης, καθώς και τη «θερμοκοιτίδα» της περαιτέρω επέκτασης του δικτύου σε άλλες χώρες.

Νομική υπόσταση και δομή

Όσον αφορά τη νομική υπόσταση, το SmartBE είναι μια συνεταιριστική εταιρεία με κοινωνικό προσανατολισμό. Από την ίδρυσή της το 1997 έχει εξελιχθεί με διάφορες μορφές, έως το 2017 οπότε κατέληξε στην τρέχουσα ως μία συστάδα εταιρειών¹⁰. Η μητρική εταιρεία είναι

¹⁰ <https://guide.smart.coop/docs/les-entites-de-l'entreprise-part-agee>.

ο συνεταιρισμός SmartCoop ενώ δύο διαφορετικά μη κερδοσκοπικά σωματεία εξυπηρετούν συγκεκριμένους σκοπούς, όπως η νομική εκπροσώπηση, η εκπαίδευση και άλλα. Αντίστοιχα, υπάρχουν και άλλες εταιρικές οντότητες με διαφορετικές νομικές μορφές που χρησιμοποιούνται κατά περίπτωση για υποστηρικτικές λειτουργίες του συνεταιρισμού, όπως η διαχείριση ακινήτων.

Η αρχική νομική μορφή SmartBE από το 2014 και έπειτα αποτελεί περισσότερο κληρονομιά, που για ιστορικούς αλλά και για πρακτικούς λόγους συνεχίζει να διαχειρίζεται και τους τραπεζικούς λογαριασμούς του συνεταιρισμού. Λόγω της περίπλοκης αυτής οργανωσιακής δομής και για τη διευκόλυνση της κατανόησης στις παρακάτω ενότητες, όταν αναφερόμαστε στο “SmartCoop”, είτε τον “συνεταιρισμό” είτε την “κοινόχρηστη επιχείρηση” (βλ. παρακάτω), εννοούμε όλη τη συστάδα εταιρικών μορφών που συνθέτει τη λειτουργία του Smart στο Βέλγιο. Αλλά στην πραγματικότητα οι διαφορετικές λειτουργίες του SmartCoop εξυπηρετούνται συχνά κατά περίπτωση από διαφορετικές νομικές μορφές κάτω από την ομπρέλα του.

Οργάνωση και συμμετοχή

Το SmartCoop περιγράφεται¹¹ ως μία «κοινόχρηστη επιχείρηση» (shared enterprise), καθώς ο συνεταιρισμός δεν παράγει κάποιο προϊόν ή υπηρεσία, αλλά αποτελεί μία κοινή υποδομή την οποία χρησιμοποιούν τα μέλη για να παράγουν τα δικά τους προϊόντα και υπηρεσίες. Η συμμετοχή στο συνεταιρισμό SmartCoop είναι ανοιχτή προς επαγγελματίες όλων των ειδικοτήτων που πληρούν κάποιες τυπικές προϋποθέσεις (π.χ. ασφαλιστική ικανότητα) και ασκούν δραστηριότητες συμβατές με τις αξίες του συνεταιρισμού.

Με την εγγραφή τους τα μέλη υπογράφουν μία συμφωνία χρήσης που αποτελεί τον πυρήνα του μοντέλου συνεργασίας του SmartCoop. Με αυτήν τη συμφωνία δημιουργείται μία «παραγωγική μονάδα» που αποτελεί μία εικονική επιχείρηση υπό τον έλεγχο

του μέλους εντός της κοινόχρηστης επιχείρησης. Η παραγωγική μονάδα είναι το όχημα μέσω του οποίου το κάθε μέλος του SmartCoop μπορεί να διεξάγει αυτόνομα τις δραστηριότητές του, χρησιμοποιώντας τις κοινές λογιστικές και διοικητικές υποδομές. Ταυτόχρονα εξασφαλίζεται ότι η παραγωγή και παροχή υπηρεσιών θα γίνεται μεν αυτόνομα, αλλά θα καταγράφεται ως οικονομικό αποτέλεσμα της συγκεκριμένης παραγωγικής μονάδας.

Τα μέλη που είναι «ιδιοκτήτες» μιας παραγωγικής μονάδας κατέχουν και μία συνεταιριστική μερίδα στο SmartCoop. Υπάρχουν και μέλη που δεν ασκούν κάποια δραστηριότητα ως αυτοαπασχολούμενοι και άρα δεν χειρίζονται κάποια παραγωγική μονάδα. Αντ’ αυτού, μπορεί να απασχολούνται περιστασιακά ή σε πιο μόνιμη βάση σε διαφορετικές παραγωγικές μονάδες άλλων μελών ή να εργάζονται στην κοινόχρηστη επιχείρηση μέσω κάποιας από τις νομικές μορφές της, επιτελώντας εργασίες γύρω από την οργάνωση της υποδομής και τη διαχείριση του μοντέλου. Τα μέλη του συνεταιρισμού που χειρίζονται παραγωγικές μονάδες μπορούν για τις ανάγκες των δραστηριοτήτων τους να χρησιμοποιούν την κοινόχρηστη επιχείρηση για να συνάπτουν συνεργασίες με άλλα μέλη, άλλες παραγωγικές μονάδες ή και άλλες επιχειρήσεις και αυτοαπασχολούμενους εκτός του οικοσυστήματος του SmartCoop. Υπάρχουν επιπλέον ρυθμίσεις για την κάλυψη διαφορετικών αναγκών ατόμων που θέλουν να συμμετέχουν στο SmartCoop, όπως φοιτητές, ανήλικοι, συνταξιούχοι και άνεργοι.

Η διαχείριση της παραγωγικής μονάδας και όλων των παραπάνω οικονομικών και διοικητικών λειτουργιών γίνεται μέσα από τα ψηφιακά εργαλεία του SmartCoop από την ψηφιακή πλατφόρμα του συνεταιρισμού (Espace Smart). Όλα τα μέλη έχουν πρόσβαση στην πλατφόρμα μέσω ενός μοναδικού λογαριασμού χρήστη και μπορούν να προσαρμόσουν τη χρήση των διαφορετικών εργαλείων ανάλογα με τις ανάγκες και τις δραστηριότητές τους.

¹¹ A. Murgia, S. de Heusch (2020), “It Started with the Arts and Now It Concerns All Sectors: The Case of Smart, a Cooperative of Salaried Autonomous Workers”. Στο: S. Taylor, S. Luckman (επιμ.), *Pathways into Creative Working Lives*, Palgrave Macmillan. Διαθέσιμο και στο: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-030-38246-9_12.

ΨΗΦΙΑΚΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ

Τα ψηφιακά εργαλεία και οι κοινές υποδομές του Smart **υποστηρίζουν λογιστικά και οργανωτικά** όλες τις παραγωγικές δραστηριότητες των μελών του. **Διευκολύνουν την αυτονομία, αλλά και την συνεργασία,** περιορίζοντας τα συναλλακτικά κόστη. Όπως τα άνθη ενός φυτού, οι κοινές υποδομές του Smart **βοηθούν τον συνεταιρισμό να αναπαραχθεί.**

ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΜΕΛΩΝ

Αποτελείται από όλα τα άτομα που **συμμετέχουν στον συνεταιρισμό,** είτε ασκούν κάποια αυτόνομη επιχειρηματική δραστηριότητα είτε εργάζονται για τις ανάγκες της κοινόχρηστης επιχείρησης. Η **κοινότητα των μελών** του συνεταιρισμού είναι η **βάση της παραγωγικής του δυναμικής,** όπως το χώμα είναι η βάση για τις ρίζες ενός φυτού.

ΑΥΤΟΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΑ ΜΕΛΗ

Είναι οι **εικονικές επιχειρήσεις** που χρησιμοποιούν τα μέλη για να διεξάγουν αυτόνομα τις δραστηριότητές τους. Όπως οι μέλισσες τρέφονται από το νέκταρ των λουλουδιών και βοηθούν την αναπαραγωγή του φυτού, έτσι και οι παραγωγικές μονάδες **επωφελούνται από τα εργαλεία** λογιστικής και διοικητικής **οργάνωσης** για να **υποστηρίξουν οικονομικά τα μέλη** και την ανάπτυξη του συνεταιρισμού.

ΚΟΙΝΟΧΡΗΣΤΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ

Η κοινόχρηστη επιχείρηση **συγκροτεί την κοινότητα των μελών για να παράγουν** τα προϊόντα και τις υπηρεσίες τους. Όπως μία γλάστρα συγκρατεί το χώμα και τα θρεπτικά του συστατικά για να φυτρώσει ένα φυτό, έτσι και η κοινόχρηστη επιχείρηση του συνεταιρισμού **παρέχει προστασία στα μέλη** για να αναπτύξουν τις δραστηριότητές τους.

Εργαλεία και λύσεις για αυτοαπασχολούμενους

Ένα βασικό στοιχείο του μοντέλου του SmartCoop είναι τα ψηφιακά εργαλεία του, μέσω των οποίων εκτελούνται όλες οι παραγωγικές δραστηριότητες των αυτοαπασχολούμενων μελών του συνεταιρισμού. Η ψηφιακή υποδομή του SmartCoop δημιουργεί τον «εικονικό» χώρο εντός του οποίου τα μέλη μπορούν να δημιουργούν και να συνεργάζονται ελεύθερα, συνδυάζοντας την ευελιξία και την αυτονομία που έχουν ως αυτοαπασχολούμενοι με την ασφάλεια και την αλληλεγγύη που έχουν ως μέλη μιας συνεταιριστικής επιχείρησης. Μέσα στο ψηφιακό περιβάλλον του SmartCoop τα μέλη μπορούν να διαχειριστούν όλες τις οικονομικές και επιχειρηματικές τους λειτουργίες, από την τιμολόγηση, τη σύναψη συμφωνητικών και συμβάσεων συνεργασίας, μέχρι τη λογιστική διαχείριση και την επιχειρηματική τους στρατηγική. Μέσω της ψηφιακής υποδομής, τα μέλη του SmartCoop χρησιμοποιούν την επωνυμία και νομική οντότητα της κοινόχρηστης επιχείρησης για να αναλάβουν δουλειές, έργα και χρηματοδοτήσεις, διατηρώντας τον έλεγχο όλων των λειτουργιών και δραστηριοτήτων και παρακολουθώντας τις χρηματικές και λογιστικές ροές μέσω του περιβάλλοντος χρήστη. Ωστόσο, οι λύσεις του μοντέλου του SmartCoop δεν περιορίζονται στην τεχνολογική υποδομή. Τα ψηφιακά εργαλεία δημιουργούν νέες δυνατότητες για την αποτελεσματική διαχείριση μορφών συνεργασίας μεταξύ διαφορετικών οντοτήτων που ειδιάλλως θα είχαν τεράστιο διοικητικό κόστος και θα ήταν αδύνατον να τις διαχειριστεί μία κοινότητα διαφορετικών επαγγελματιών σε τέτοια κλίμακα. Αυτές οι μορφές συνεργασίας συνεισφέρουν σημαντικά στη βελτίωση των συνθηκών εργασίας και της ποιότητας ζωής των αυτοαπασχολούμενων. Για παράδειγμα, ένα από τα πιο σημαντικά πλεονεκτήματα του μοντέλου του SmartCoop είναι η δυνατότητα των μελών του συνεταιρισμού να συνάψουν σύμβαση εργασίας αορίστου χρόνου (CDI-Contrats de travail à durée indéterminée) με τον συνεταιρισμό, για να μπορούν να έχουν τα οφέλη που σχετίζονται με τη μισθωτή εργασία, χωρίς όμως

να χάνουν την αυτονομία τους. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα για το πώς το καθεστώς μισθωτής εργασίας συνεισφέρει στην ποιότητα ζωής των μελών του SmartCoop είναι τα στεγαστικά δάνεια, που είναι τυπικά πιο προσβάσιμα σε εργαζόμενους/ες με σύμβαση εργασίας αορίστου χρόνου. Άλλος ένας τρόπος υποστήριξης είναι η μετάβαση από το «ανεπίσημο» στο «επίσημο» καθεστώς εργασίας καθώς, ειδικά στο πεδίο των τεχνών, η αδήλωτη εργασία είναι ένα αρκετά συχνό φαινόμενο που δημιουργεί πολλά προβλήματα σε εργαζόμενους/ες αλλά και στην οικονομία ευρύτερα. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ένα από τα μέλη με τα οποία συζητήσαμε:

Το Smart πρότεινε σύμβαση εργασίας αορίστου χρόνου λόγω (του γεγονότος ότι) η δραστηριότητά μου πήγαινε καλά. Εξακολουθώ να πρέπει να βγάζω τα απαραίτητα χρήματα (να κλείνω πελάτες) για να πληρώνομαι, αλλά έχω συγκεκριμένα πλεονεκτήματα από αυτό το καθεστώς... Έχω το καθεστώς του μισθωτού. Είμαι σε διαδικασία αγοράς σπιτιού και το γεγονός ότι έχω ένα τέτοιο συμβόλαιο διευκόλυνε τα πράγματα για εμάς. Βοήθησε πραγματικά.

Οι παραπάνω δυνατότητες γίνονται εφικτές μέσα από έναν συνδυασμό νομικών και τεχνολογικών λύσεων του SmartCoop. Ενδεικτικά, η σύμβαση εργασίας συνάπτεται με μία από τις νομικές μορφές που συνδέονται με την κοινόχρηστη επιχείρηση και η υποστήριξη των διάφορων διοικητικών εργασιών, όπως η μισθοδοσία και η απόδοση των εισφορών, εκτελείται από τα άτομα που εργάζονται για τις ανάγκες της κοινόχρηστης επιχείρησης. Τα ψηφιακά εργαλεία του συνεταιρισμού υποστηρίζουν αυτές τις διοικητικές εργασίες, έχοντας αυτοματοποιήσει κάποιες λειτουργίες. Υπάρχουν διαφορετικά πρότυπα για τις ανάγκες διαφορετικών ειδικοτήτων ενώ τα μέλη μπορούν να παρακολουθούν και να διαχειρίζονται τα δεδομένα της έμμισθης απασχόλησής τους με βάση

ΚΟΙΝΟΧΡΗΣΤΗ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ

ΨΗΦΙΑΚΟΣ ΧΩΡΟΣ

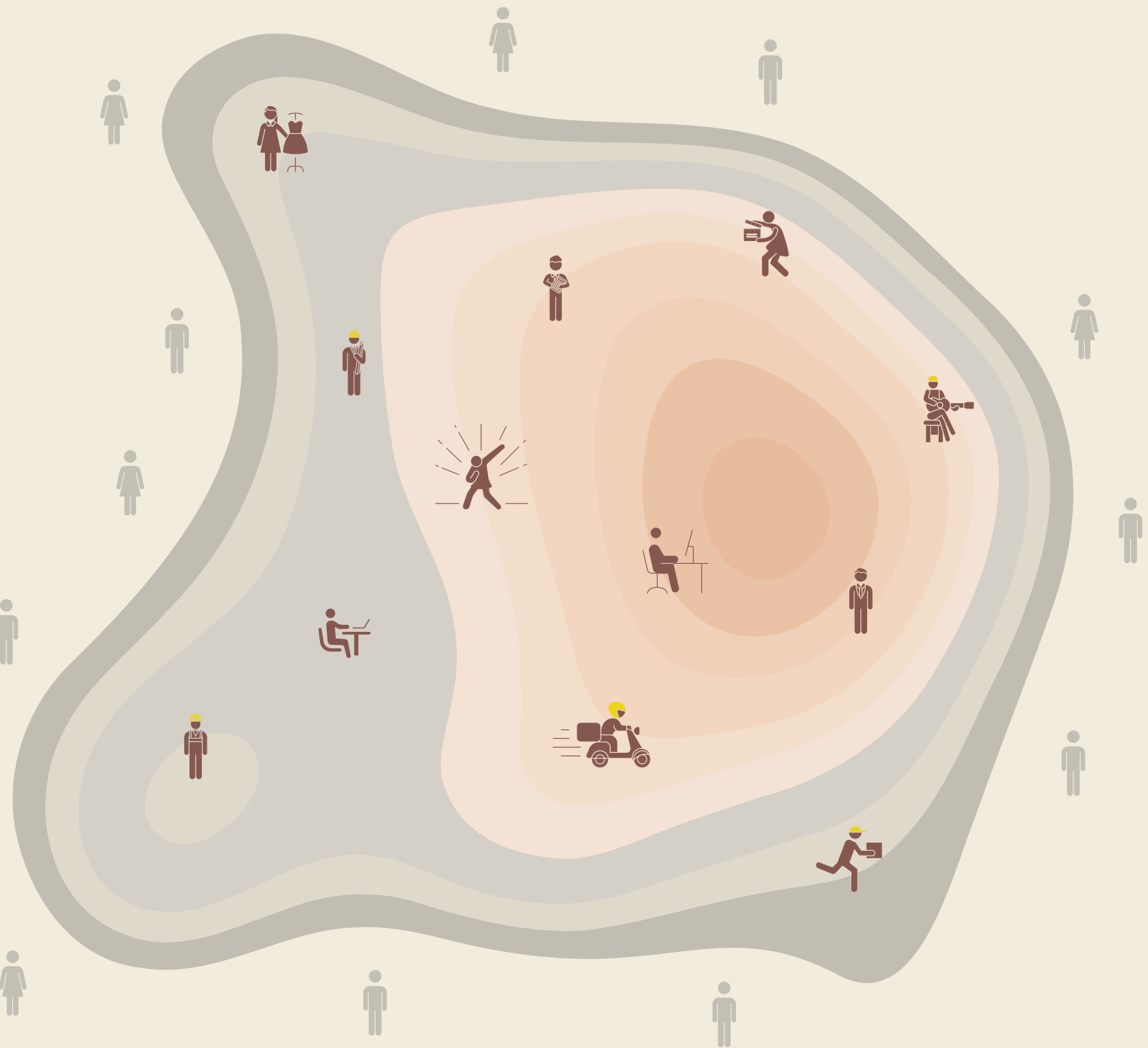
ΜΕΛΗ SMART

ΑΥΤΟΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΑ
ΜΕΛΗ

ΠΕΛΑΤΕΣ

τους όρους χρήσης της πλατφόρμας. Αντίστοιχα, το «εικονικό» οικονομικό περιβάλλον στο οποίο δραστηριοποιούνται τα μέλη του SmartCoop επιτρέπει μεγαλύτερη ευελιξία στο να αναλάβουν κάποια νέα ή επιπρόσθετη δραστηριότητα, να πειραματιστούν και να αξιολογήσουν τη δυνατότητα να αλλάξουν δραστηριότητα, χωρίς μεγάλο ρίσκο. Ένα άλλο χαρακτηριστικό που αποτυπώνουν άνθρωποι οι οποίοι επιχείρησαν μέσω του Smart, είναι η δυνατότητα να κάνουν τα πράγματα με τους δικούς τους ρυθμούς, καθώς το οικονομικό ρίσκο μειώνεται και τα μέλη μπορούν να ακολουθήσουν τον δικό τους «βηματισμό ανάπτυξης» της δραστηριότητάς τους. Η μείωση του ρίσκου σε συνδυασμό με την υποστήριξη που παρέχει η κοινή λογιστική υποδομή δρα επίσης καταλυτικά στην προώθηση συνεργασιών μεταξύ των μελών και στην ανάπτυξη κοινών έργων.

Μέσω αυτών των λύσεων, το SmartCoop συνεισφέρει πρακτικά και ουσιαστικά στη βελτίωση των συνθηκών εργασίας και κοινωνικής ασφάλισης των αυτοαπασχολούμενων. Ταυτόχρονα, διαμορφώνει ένα πλαίσιο συνεργασίας που υπερβαίνει την παρωχημένη -αλλά νομικά ισχύουσα και κυρίαρχη- διχοτόμηση μεταξύ δύο κατηγοριών απασχόλησης: της εξαρτημένης εργασίας, που προσφέρει ευρύτερη προστασία στους εργαζόμενους αλλά ελάχιστη έως καθόλου αυτονομία, και του καθεστώτος αυτοαπασχόλησης, που προσφέρει ευελιξία και αυτονομία, αλλά ελάχιστη έως καθόλου εργασιακή προστασία. Με αυτόν τον τρόπο, το μοντέλο του SmartCoop προσεγγίζει αυτόν τον δυναμικό συνδυασμό μεταξύ εργασιακής αυτονομίας και κοινωνικής προστασίας που αναζητούμε στον ανοιχτό συνεταιρισμό.

Λειτουργία και υπηρεσίες

Μέσω των κοινών ψηφιακών και οργανωτικών υποδομών το SmartCoop παρέχει στα μέλη του ένα ευρύ φάσμα υπηρεσιών, προσαρμοσμένων στις ιδιαίτερες ανάγκες τους.

Πιο συγκεκριμένα, η βασική δέσμη υπηρεσιών μέσω

της κοινής υποδομής του SmartCoop είναι η παροχή αξιόπιστων λογιστικών και νομικών υπηρεσιών για την ανάπτυξη των δραστηριοτήτων των μελών και την επίλυση διαφορετικών ζητημάτων. Είναι υπηρεσίες που εκτός του συνεταιρισμού θα είχαν σημαντική οικονομική επιβάρυνση σε αυτοαπασχολούμενους. Μέσω του SmartCoop καλύπτονται από την κράτηση ενός μικρού ποσοστού (6,5%) σε κάθε συμβόλαιο. Εδώ πρέπει να λάβουμε υπόψη και την υψηλή ποιότητα και αποτελεσματική υποστήριξη των ψηφιακών εργαλείων του συνεταιρισμού που καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα αναγκών των μελών, ενώ είναι δυνατή και η προσαρμογή τους σε πιο εξειδικευμένες απαιτήσεις. Πέραν του λειτουργικού και διοικητικού επιπέδου, το SmartCoop παρέχει υποστήριξη και σε επίπεδο επιχειρηματικής ανάπτυξης και στρατηγικής. Ενδεικτικά, τα μέλη λαμβάνουν υποστήριξη στη διαδικασία εκκίνησης και ανάπτυξης των οικονομικών δραστηριοτήτων τους (π.χ. κατά τη διάρκεια των σπουδών τους ή αμέσως μετά την ολοκλήρωσή τους), στην πρόσβαση σε έμπιστους συμβούλους, στην κατάρτιση και ανάπτυξη επιχειρηματικών δεξιοτήτων. Άλλα οφέλη είναι η παροχή επιχειρηματικών δανείων στα μέλη του με ευνοϊκούς όρους (π.χ. μηδενικό ή χαμηλό επιτόκιο) ή/και η διαμεσολάβηση του συνεταιρισμού σε ιδρύματα ηθικής χρηματοδότησης. Στις επόμενες σελίδες, επιδιώκουμε να μεταφέρουμε την εμπειρία μας από τη μελέτη του SmartCoop ως μία περίπτωση ανοιχτού συνεταιρισμού και από την αλληλεπίδρασή μας με τους ανθρώπους και τις υποδομές του εγχειρήματος. Με αυτόν τον τρόπο, προσπαθούμε να δώσουμε μια πιο «ζωντανή» εικόνα του πώς το συγκεκριμένο μοντέλο συνεργασίας συνεισφέρει στη βελτίωση των συνθηκών εργασίας των αυτοαπασχολούμενων. Ταυτόχρονα, ελπίζουμε η ιστορία του εγχειρήματος και των ανθρώπων του να αποτελέσει έμπνευση για την ανάληψη αντίστοιχων πρωτοβουλιών στην Ελλάδα.

Π Ρ Ο Σ

Έ Ν Α

Ν έ Ο

Μ Ο Ν Τ

έ Λ Ο

Σκιαγραφώντας ένα μοντέλο ανοιχτού συνεταιρισμού: Η εμπειρία του SmartCoop

Μπαίνοντας στο κτίριο του Smart, στην οδό Coenraets στο νότιο τμήμα των Βρυξελλών, υπάρχει ένας ανοιχτός χώρος συνάντησης. Ο χώρος αυτός, με την αρχιτεκτονική και αισθητική διαμόρφωσή του, όπως και με τον ανοιχτό τρόπο λειτουργίας του, «καλωσορίζει» και φιλοξενεί τον/την κάθε ενδιαφερόμενο/η. Παρόμοιος είναι και ο σχεδιασμός των εγκαταστάσεων του συνεταιρισμού που περιλαμβάνουν χώρους συνεργασίας (co-working spaces) και κοινούς χώρους εστίασης και συναντήσεων.

Αντίστοιχη λογική έχει και ο σχεδιασμός των ψηφιακών υποδομών του SmartCoop. Τα ψηφιακά εργαλεία που χρησιμοποιούν τα μέλη για τις δραστηριότητές τους διευκολύνουν και ενθαρρύνουν τη δημιουργία νέων σχέσεων, συνεργασιών και δραστηριοτήτων. Επιπλέον, υπάρχουν ελεύθερα διαθέσιμα τα εγχειρίδια χρήσης των εργαλείων, με αναλυτική περιγραφή των διαφορετικών λειτουργιών που επιτελούν, ενώ είναι εφικτή η προσαρμογή των εργαλείων σε πιο εξειδικευμένες απαιτήσεις. Όλες οι πληροφορίες γύρω από το μοντέλο του SmartCoop, τις διαφορετικές νομικές μορφές και όρους συμμετοχής, καθώς και τα καταστατικά έγγραφα του οργανισμού, υπάρχουν ελεύθερα διαθέσιμα και οργανωμένα με τρόπο που να διευκολύνουν την πλοήγηση, ενώ στην ιστοσελίδα του SmartBE υπάρχει συνεχώς διαθέσιμη η επιλογή για μία εξατομικευμένη ψηφιακή «ξενάγηση».

Μέσα από τις κοινές υποδομές και το μοντέλο συνεργασίας του, το SmartCoop θέτει τις βάσεις για ένα νέο εταιρικό πρότυπο. Ο τρόπος που το SmartCoop αξιοποιεί τις ψηφιακές τεχνολογίες μοιάζει να αντιστρέφει τη λογική του αυτοματισμού της gig economy: αντί μίας αδιαφανούς πλατφόρμας που

απομονώνει τους εργαζόμενους και ελέγχει αλγοριθμικά τους όρους της εργασίας τους, προσφέρει ανοιχτή πρόσβαση σε μία πλατφόρμα που διευκολύνει τους αυτοαπασχολούμενους να διαμορφώσουν τους όρους με τους οποίους θα αναπτύξουν τις δραστηριότητές τους, ενώ ανοίγει νέους διαύλους επικοινωνίας με τα υπόλοιπα μέλη και πέρα από αυτά.

Η τάση αυτή φαίνεται από τον τρόπο που έχουν σχεδιαστεί και αναπτύσσονται διαφορετικές δραστηριότητες εντός του συνεταιρισμού. Για παράδειγμα, ο τρόπος που οι παραγωγικές μονάδες των μελών μπορούν να αλληλεπιδρούν ελεύθερα δίνει τη δυνατότητα στα μέλη να συνθέσουν τις δικές τους οργανωσιακές πρακτικές και προσεγγίσεις ως προς την επίτευξη του κοινού σκοπού. Αντίστοιχα, το ρίσκο που σχετίζεται με μια οικονομική δραστηριότητα δεν αποτελεί ατομική ευθύνη του μέλους που αναπτύσσει την εν λόγω δραστηριότητα, αλλά αναλαμβάνεται από κοινού από τη συλλογικότητα. Κατά τον ίδιο τρόπο αντιμετωπίζονται περιπτώσεις χρεών ή κάλυψη επικουρικής ασφάλισης σε ένα εργατικό ατύχημα.

Πώς εξυπηρετεί το SmartCoop τον σκοπό του;

Βασική επιδίωξη του SmartCoop, ως κοινωνική επιχείρηση, είναι η προαγωγή του κοινού καλού. Όπως διατυπώνεται στους σκοπούς του συνεταιρισμού, κύριος στόχος του SmartCoop είναι «να δώσει τη δυνατότητα σε όποιον το έχει ανάγκη, να ενεργεί ατομικά ή συλλογικά για την οργάνωση του δικού του εργατικού δυναμικού, απολαμβάνοντας την καλύτερη δυνατή κοινωνική προστασία». Επιπλέον, ορίζεται ξεκάθαρα ότι τα μέλη επιδιώκουν μέσω των δραστηριοτήτων τους τη μεγιστοποίηση της κοινωνικής ωφέλειας έναντι του προσωπικού οικονομικού κέρδους.

Τα έσοδα των μελών προέρχονται αποκλειστικά από τις δραστηριότητες που αναλαμβάνουν αυτόνομα χρησιμοποιώντας τις κοινές υποδομές ή από τη μισθωτή τους εργασία για τις ανάγκες του συνεταιρισμού. Ο συνεταιρισμός δεν διανέμει κέρδη στα μέλη του και, αντ' αυτού, πιθανά κέρδη επενδύονται στο σύνολό τους για την ανάπτυξη του συνεταιρισμού και των υπηρεσιών

του. Έτσι το SmartCoop αναπτύσσει περαιτέρω τις δυνατότητες για την επίδωξη του σκοπού του, που αφορά τη βελτίωση των εργασιακών συνθηκών αυτοαπασχολούμενων και άλλων εργαζομένων σε επισφάλεια. Βασική συνεισφορά, λοιπόν, του μοντέλου του SmartCoop στο κοινό καλό είναι ότι δημιουργεί μία βιώσιμη εναλλακτική για τον βιοπορισμό και την επαγγελματική εξέλιξη μιας ολοένα μεγαλύτερης μερίδας της κοινωνίας που αντιμετωπίζει συνεχιζόμενες προκλήσεις.

Αξίζει να δώσουμε έμφαση στη στήριξη του συνεταιρισμού στην ανάπτυξη νέων επιχειρηματικών δραστηριοτήτων, μέσω κατάρτισης και υποστήριξης σε νομικά και επιχειρηματικά ζητήματα και στην πρόσβαση σε χρηματοδότηση.

Σε διαφορετικές συζητήσεις μας με μέλη του SmartCoop αναφέρθηκαν, χαρακτηριστικά, τα παρακάτω:

Στην αρχή ήταν δύσκολο να ξεκινήσεις από το μηδέν, ήσουν μόνος σου. Έχοντας όμως το Smart να μας στηρίζει, ήταν πραγματικά καλό.

Με την ένταξή μας στο Smart δεν πήραμε κάποιο ρίσκο... Κάναμε τα πάντα με τον δικό μας ρυθμό.

Παράλληλα, οι υπηρεσίες που αφορούν τα μέλη του συνεταιρισμού που δραστηριοποιούνται μέσω των κοινών υποδομών ενθαρρύνουν και ενδυναμώνουν τις νέες συνεργασίες εντός και εκτός του οικοσυστήματος. Με αυτόν τον τρόπο, οι υπηρεσίες και οι δραστηριότητες του SmartCoop δημιουργούν νέες ευκαιρίες για απασχόληση, με αξιοπρεπείς συνθήκες και προσανατολισμό προς τον κοινωνικό αντίκτυπο. Έτσι, το μοντέλο του SmartCoop συμβάλλει στην αντιμετώπιση της εργασιακής επισφάλειας, μέσω της ενδυνάμωσης των μελών του στη διαμόρφωση αξιοπρεπών και κατάλληλων συνθηκών εργασίας, αναδεικνύοντας παράλληλα την εργασιακή επισφάλεια ως ένα ευρύτερο κοινωνικό ζήτημα, τόσο σε τοπική όσο και σε παγκόσμια κλίμακα.

Ποιοι μπορούν να συμμετέχουν στο SmartCoop;

Η συμμετοχή στον συνεταιρισμό, μέσω της οποίας δίνεται πρόσβαση στη χρήση των κοινών υποδομών, είναι ανοιχτή δυναμικά σε όλες τις ειδικότητες και κατηγορίες απασχόλησης. Μία βασική προϋπόθεση είναι η συνάφεια των δραστηριοτήτων των δυναμικών μελών με τις αξίες του συνεταιρισμού και την προώθηση του κοινωνικού του σκοπού. Έτσι το SmartCoop ενθαρρύνει μία ευρύτερη συμμετοχή, διατηρώντας παράλληλα τον προσανατολισμό γύρω από τις κοινές αξίες του συνεταιρισμού. Σε αυτό συνεισφέρουν και οι δημοκρατικές διαδικασίες στις αποφάσεις που καθορίζουν τον προσανατολισμό και την ανάπτυξη υπηρεσιών και δραστηριοτήτων. Τα μέλη έχουν λόγο στις αποφάσεις που καθορίζουν τη λειτουργία και την εξέλιξη των κοινών υποδομών, ενώ το διοικητικό συμβούλιο είναι υπόλογο στα μέλη, συντάσσοντας τακτικές εκθέσεις.

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, υπάρχει πρόβλεψη για τρεις κατηγορίες συμμετοχής:

- (α) μέλη με οικονομική και επιχειρηματική δραστηριότητα μέσω του SmartCoop,
- (β) άτομα που δουλεύουν για τις ανάγκες της κοινόχρηστης επιχείρησης, και
- (γ) κάθε άλλο μέλος που δεν υπάγεται στις κατηγορίες (α) και (β) και συμμετέχει σε δραστηριότητες του δικτύου.

Έτσι, το SmartCoop ενθαρρύνει τη διεύρυνση της συμμετοχής και την ποικιλία σε μέλη και κατηγορίες. Ωστόσο, υπάρχουν συγκεκριμένες ρυθμίσεις που διασφαλίζουν τον ενισχυμένο ρόλο στα μέλη τα οποία ασκούν την οικονομική ή επαγγελματική τους δραστηριότητα μέσω του συνεταιρισμού. Παράλληλα, ένα ενδιαφέρον σημείο που συζητήθηκε κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων ήταν το πώς η ευρεία συμμετοχή συνεισφέρει στην ανθεκτικότητα του οργανισμού. Το άνοιγμα του μοντέλου του αρχικού Smart σε άλλους τομείς, πέραν των τεχνών, είχε αντιμετωπιστεί με καχυποψία, ενώ υπάρχουν

και υποψίες ότι μπορεί να έγινε και κατάχρηση των ψηφιακών εργαλείων του συνεταιρισμού ή ακόμη και του μοντέλου συνεργασίας του. Από την άλλη, η διεύρυνση αύξησε σημαντικά το μέγεθος του συνεταιρισμού από άποψη μελών και κύκλου εργασιών, ενώ επέτρεψε τη δημιουργία ποικίλων εταιρικών σχέσεων και συμμαχιών. Χαρακτηριστικά ήταν τα λόγια ενός μέλους, σχολιάζοντας την κρίση του COVID-19:

Στο παρελθόν η συντριπτική πλειοψηφία των μελών προέρχονταν από τον χώρο των τεχνών και κατά τη διάρκεια του COVID αυτός ήταν ο τομέας που επηρεάστηκε περισσότερο. Αν το Smart δεν είχε τέτοια ποικιλία επαγγελματιών και είχε μόνο καλλιτέχνες, δεν θα μπορούσε να επιβιώσει από μια τέτοια κρίση.

Το ζήτημα των ορίων της συμμετοχής ενός εγχειρήματος που επιδιώκει να είναι ανοιχτό αλλά και να έχει και συνέπεια ως προς τον κοινωνικό του σκοπό είναι ιδιαίτερα περίπλοκο. Δεν είναι τυχαίο ότι εσωτερικές προστριβές και διαμάχες, που γενικότερα δεν είναι σπάνιες σε αντίστοιχους οργανισμούς, προκύπτουν συχνά με αφορμή προσπάθειες διεύρυνσης της συμμετοχής και της βάσης των μελών τους. Το SmartCoop παρουσιάζει μία εξέλιξη που μοιάζει να ανταποκρίνεται στις ανάγκες οι οποίες προκύπτουν από τα εκάστοτε νέα δεδομένα στα 25 χρόνια της πορείας του. Με κάθε τέτοια εξέλιξη, οι λύσεις και οι προσθήκες στη δομή του οργανισμού πρόσθεσαν άλλο ένα εργαλείο στην εξυπηρέτηση των μελών και του κοινωνικού του σκοπού.

Αυτή η δυναμική διαφοροποίηση σε οργανωσιακές δομές και λύσεις έχει πιθανότητα βοηθήσει τον συνεταιρισμό να διευρύνει τη βάση του και να ενσωματώσει νέες και διαφορετικές συνεισφορές και δραστηριότητες διατηρώντας μία δυναμική ισορροπία και συνέπεια με τις αρχές και τους σκοπούς του.

Μπορεί το μοντέλο να επεκταθεί σε νέους τομείς και περιοχές;

Η επιδίωξη του κοινωνικού σκοπού του SmartCoop προωθείται και μέσα από δράσεις σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο. Ο ιδρυτικός σκοπός του συνεταιρισμού για την υποστήριξη των εργαζομένων σε επισφάλεια ξεπερνάει τα τοπικά και εθνικά σύνορα. Σε αυτό το πλαίσιο, η αποστολή του SmartCoop συμπεριλαμβάνει και δράσεις για τη διεκδίκηση καλύτερων συνθηκών εργασίας για όλους τους/τις εργαζόμενους/ες, προτάσεις και παρεμβάσεις ενώπιον των υπευθύνων χάραξης πολιτικής.

Το SmartCoop εργάζεται προς τη δημιουργία ενός διεθνούς δικτύου, μέσω του οποίου μπορεί να παρέχει εργαλεία και υπηρεσίες για τη βελτίωση και την εναρμόνιση των εργασιακών συνθηκών σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Σε αυτήν την κατεύθυνση, το μοντέλο έχει επεκταθεί σε διάφορες ευρωπαϊκές χώρες, με τη βελγική νομική οντότητα να λειτουργεί ως πρότυπο και ως κεντρικός κόμβος του δικτύου, παρέχοντας υποστήριξη και αλληλεγγύη για την ανάπτυξη και ενίσχυση των δυνατοτήτων του.

Στις συνεντεύξεις μας με μέλη του SmartCoop αναδείχθηκαν λεπτομέρειες σχετικά με την εσωτερική δυναμική του δικτύου. Συγκεκριμένα, ένας από τους ανθρώπους που συμμετείχαν στις συνεντεύξεις μας περιγράφει την επέκταση του δικτύου ως εξής:

Αρχίσαμε να πιστεύουμε ότι ήταν μόνο καλλιτέχνες, αλλά δεν ήταν. Νομίζαμε ότι ήταν μόνο το Βέλγιο, αλλά δεν ήταν.

Αυτή η παρατήρηση είναι ενδεικτική της εσωτερικής και εξωτερικής επέκτασης του Smart ως δύο διαδοχικών πρακτικών, με την πρώτη να ενισχύει τη δεύτερη. Το άνοιγμα σε άλλους τομείς που έχουν ανάγκη, πέρα από τις τέχνες, αποκρυστάλλωσε την ταυτότητα του οργανισμού, τις αξίες και τις αρχές που αντιπροσώπευε, ενώ ενίσχυσε τη βιωσιμότητά του.

Η εφαρμογή του μοντέλου Smart σε διαφορετικές καταστάσεις μοιάζει με τη διαδικασία μεταφύτευσης

ενός φυτού: Το SmartBE παρέχει τον σπόρο, όπως και μια κατευθυντήρια οδηγία για την ανάπτυξη του φυτού. Η άνθηση ή μη του φυτού εξαρτάται από αυτούς που το φυτεύουν και το φροντίζουν. Σε αυτό το πλαίσιο, το SmartBE παρέχει διάφορες μορφές υποστήριξης σε νέα ή υπάρχοντα παραρτήματα σε άλλες χώρες, κυρίως μέσω εκπαίδευσης-κατάρτισης και χρηματοδότησης. Όσον αφορά την εκπαίδευση, το SmartBE είναι ανοιχτό σε άτομα που ενδιαφέρονται να κατανοήσουν το μοντέλο και να το εφαρμόσουν στη χώρα τους, επενδύοντας χρόνο και ανθρώπινο δυναμικό. Σχετικά με τη χρηματοδότηση, πέραν της απαραίτητης βοήθειας στην αρχική φάση της ίδρυσης νέων παραρτημάτων Smart, η οικονομική στήριξη έχει και μια διπλή, συμβολική διάσταση που ξεπερνά την απλή μεταφορά κεφαλαίων. Από τη μία πλευρά αποτελεί έκφραση αλληλεγγύης εντός του δικτύου Smart. Από την άλλη, αναδεικνύεται ως μία μορφή διακρατικής αναδιανομής πλούτου και ως παράγοντας εξισορρόπησης μεταξύ του ευρωπαϊκού πυρήνα και των λιγότερο προνομιούχων χωρών. Αντίστοιχα, από την άποψη της κοινωνικής πολιτικής, η κοινωνική ασφάλιση στην Ευρώπη δεν είναι ομοιογενής, ενώ το Βέλγιο αποτελεί μία χώρα με πιο ισχυρό προφίλ κοινωνικής ασφάλισης σε σύγκριση με άλλες. Αρχικά, το άνοιγμα του μοντέλου σε άλλες χώρες είχε άτυπο χαρακτήρα, που στην πορεία, και με την εμπειρία που αποκτήθηκε, επισημοποιήθηκε. Απαραίτητη προϋπόθεση για την επέκταση σε άλλες χώρες είναι η δέσμευση των εκεί ιδρυτών στις αξίες και τις αρχές του συνεταιρισμού, καθώς και στον μη κερδοσκοπικό σκοπό, στη δημοκρατική λήψη αποφάσεων σύμφωνα με την αρχή «ένα μέλος-μία ψήφος» και στην προσήνεια σε εργαζόμενους/ες με επισφαλείς σχέσεις εργασίας και συνθήκες. Το SmartBE έχει θέση στο διοικητικό συμβούλιο του χρηματοδοτούμενου παραρτήματος Smart, ενώ παρακολουθεί την πρόοδό του με βάση δείκτες που συμφωνούνται από κοινού. Ένα παράδειγμα τέτοιου δείκτη προόδου είναι «στο τέλος του τρέχοντος έτους, η πρωτοβουλία να έχει αποκτήσει νομική προσωπικότητα». Το παραπάνω σχήμα δείχνει μια λεπτή ισορροπία

μεταξύ της αυτονομίας κάθε παραρτήματος και της απαραίτητης επίβλεψης από το SmartBE. Αυτή η διαδικασία δημιουργεί νέες μορφές υβριδικών μοντέλων που κάνουν περισσότερο αδιευκρίνιστο το όριο μεταξύ μεμονωμένων οντοτήτων και του ευρύτερου δικτύου. Τα παραπάνω κριτήρια λειτουργούν ως ασπίδα προστασίας και ταυτόχρονα ως μηχανισμός ελέγχου της ιδέας του Smart και της ανάπτυξής του. Ταυτόχρονα, αποκαλύπτουν τη σχέση του διεθνικού προσανατολισμού του συνεταιρισμού, δημιουργώντας συνθήκες όπου δημοκρατικά ελεγχόμενες οργανώσεις επιδιώκουν τη βελτίωση των συνθηκών εργασίας και την εξυπηρέτηση των κοινωνικών αναγκών τοπικά, ενώ συμμετέχουν στη διαμόρφωση στρατηγικών διεκδικήσεων σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο. Ταυτόχρονα, η συμπερίληψη και η ενδυνάμωση νέων περιοχών, με τις ιδιαίτερες ανάγκες τους, διευρύνουν τη στρατηγική του ευρύτερου δικτύου γύρω από διαφορετικά ζητήματα. Χαρακτηριστικό σημείο για την παραπάνω διάσταση, που αναφέρθηκε στις συνεντεύξεις με τα μέλη του ισπανικού συνεταιρισμού στη Μαδρίτη (SmartIB), ήταν η έμφαση του τοπικού παραρτήματος στην ισότητα των φύλων, η υποστήριξη της ίσης αμοιβής μεταξύ ανδρών και γυναικών και η λήψη πρόσθετων ευέλικτων μέτρων για εργαζόμενες μητέρες, και εν τέλει, η προώθηση της εναρμόνισης μεταξύ προσωπικής και επαγγελματικής ζωής για όλους/ες τους/τις εργαζόμενους/ες. Είναι χρήσιμο να σημειωθεί ότι στο SmartIB τη συντριπτική πλειοψηφία της διοίκησης του συνεταιρισμού αποτελούν γυναίκες. Αυτές οι λίγες πληροφορίες από το SmartIB δείχνουν ήδη πώς ο διεθνικός προσανατολισμός του δικτύου δημιουργεί τις προϋποθέσεις για την ανάδυση διαφορετικών ευκαιριών και δυνατοτήτων ως απάντηση σε διαφορετικές προκλήσεις, όπως αυτές εκδηλώνονται σε διαφορετικά πλαίσια. Τέλος, άλλη μία δράση στην κατεύθυνση της ταυτόχρονης τοπικής και διεθνούς κινητοποίησης είναι και η συνεχής διαδικασία σύνταξης ενός маниφέστου, από όλους τους συνεργάτες του Smart. Ο στόχος μιας τέτοιας πρωτοβουλίας είναι «να προσδιοριστεί ένα κοινό όραμα με μια κοινή γλώσσα». Οι προκλήσεις που

συνδέονται με μια τέτοια αποστολή είναι πολύπλευρες. Μεταξύ άλλων, περιλαμβάνουν τα διαφορετικά πλαίσια και τα στάδια εξέλιξης κάθε τοπικού Smart όπως και τις διάφορες εθνικές ιδιαιτερότητες. Παρ' όλα αυτά, η σημασία της «μίας, ενιαίας φωνής» σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης έχει καταστεί υψηλή προτεραιότητα για το Smart και συμβαδίζει με την ωριμότητα, την επέκταση και την αντοχή του δικτύου κατά τη διάρκεια δύο διαδοχικών κρίσεων.

α λ λ η
λ έ ν δ ε
τ ε ς
σ τ ρ α
τ η γ ι
κ έ ς

Προς ένα κοινωνικά υπεύθυνο και βιώσιμο εταιρικό πρότυπο

Κλείνοντας, θα προσπαθήσουμε να διατυπώσουμε μία στρατηγική προσέγγιση για τις ευρύτερες αλλαγές στην οικονομία και την κοινωνία, με τις οποίες συνδέεται ο ανοιχτός συνεταιρισμός ως αναδυόμενο μοντέλο. Σε αντίθεση με το υπόλοιπο κείμενο, σε αυτό το σημείο θα αναφερόμαστε σε «ανοιχτούς συνεταιρισμούς» ως συγκεκριμένες μορφές οργάνωσης παραγωγής και συνεργασίας. Μέσα από τη μελέτη και παρουσίαση περίπτωσης του SmartCoop, παραθέτουμε έξι αλληλένδετες στρατηγικές μέσω των οποίων οργανισμοί όπως το SmartCoop δημιουργούν ένα νέο επιχειρηματικό πρότυπο που μπορεί να συνεισφέρει σε μια συνεταιριστική, δίκαιη και οικολογικά βιώσιμη οικονομία με προσανατολισμό τα κοινά.

1. Επιδίωξη του κοινού καλού: Ο προσανατολισμός του SmartCoop προς το κοινό καλό προεικονίζει μία νέα προσέγγιση στην αντίληψη της αξίας στην οικονομία. Τα συμβατικά επιχειρηματικά μοντέλα στηρίζουν την κερδοφορία τους στον παραγκωνισμό του ανταγωνισμού. Μέρος αυτής της στρατηγικής είναι η αποκλειστική εκμετάλλευση γνώσης και υποδομών, με τη χρήση κλειστών μοντέλων διανοητικής ιδιοκτησίας και πνευματικών δικαιωμάτων. Αυτές οι πρακτικές εμποδίζουν τη διάχυση γνώσης και τεχνολογικών δεξιοτήτων στην οικονομία και κατευθύνουν την καινοτομία προς κατευθύνσεις που δεν εξυπηρετούν απαραίτητα την κοινωνική ευημερία. Ταυτόχρονα, εντείνουν τις υφιστάμενες ανισότητες, ενώ δημιουργούν νέες προκλήσεις. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η παραγωγή φαρμάκων και ιατρικών τεχνολογιών. Όπως έγινε ιδιαίτερα εμφανές κατά τη διάρκεια της πανδημίας, οι επιχειρηματικές πρακτικές των φαρμακευτικών και ιατρικών βιομηχανιών έρχονται σε αντίφαση με τη

διάδοση τεχνολογικής γνώσης που θα μπορούσε να βοηθήσει δισεκατομμύρια ανθρώπους στον πλανήτη. Επιπλέον, αναγνωρίζεται ελάχιστα η συνεισφορά της κοινωνίας, είτε μέσω δημόσιας χρηματοδότησης της βασικής έρευνας, είτε μέσω της συλλογικής δράσης ή δέσμευση των εκεί ιδρυτών στις αξίες και τις αρχές του συνεταιρισμού και την αναπαραγωγή των σχέσεων από όπου αναδύεται αυτή η γνώση. Οι ανοιχτοί συνεταιρισμοί δημιουργούν τις συνθήκες όπου οι επιχειρηματικοί σκοποί είναι αλληλένδετοι με την προαγωγή του κοινού καλού. Σε αυτήν την κατεύθυνση, επιδιώκουν την ενδυνάμωση των συλλογικών δυνατοτήτων, παρέχοντας ανοιχτή πρόσβαση σε γνώση, υποδομές και παραγωγικά μέσα και ενθαρρύνοντας τον διαμοιρασμό και τη συνεργασία, αντί του εντεινόμενου ανταγωνισμού και της επισφάλειας.

2. Κοινές υποδομές: Στη βάση του μοντέλου του SmartCoop βρίσκονται οι κοινές ψηφιακές και υλικές υποδομές, όπως τα ψηφιακά εργαλεία και οι ανοιχτές κτιριακές υποδομές. Παρά τα σοβαρά προβλήματα των επιχειρηματικών τους μοντέλων, οι υποδομές των ψηφιακών πλατφορμών όπως το Airbnb και το Uber δείχνουν τη δυνατότητα ενεργοποίησης παραγωγικών πόρων και σχέσεων που η συμβατική οικονομία δεν μπορούσε να κινητοποιήσει. Οι ανοιχτοί συνεταιρισμοί αξιοποιούν αυτή τη δυναμική των ψηφιακών τεχνολογιών, ενώ δημιουργούν λύσεις μέσω της συνεταιριστικής οργάνωσης και του δημοκρατικού ελέγχου. Έτσι, μπορούν να αναπροσανατολίσουν την πλατφορμοποιημένη ψηφιακή οικονομία γύρω από ένα μοντέλο με γνώμονα τα κοινά. Ενδυναμώνοντας τη συνεργασία, την ανταλλαγή δεξιοτήτων και τον διαμοιρασμό, ενθαρρύνουν την επαναχρησιμοποίηση και την από κοινού χρήση πόρων και υποδομών, συνεισφέροντας στην αποτελεσματικότερη χρήση των πόρων, με προσανατολισμό την κάλυψη των κοινωνικών αναγκών με βιώσιμο τρόπο.

3. Συλλογική συνεισφορά και αναγνώριση: Το μοντέλο του SmartCoop ενδυναμώνει έναν πλουραλισμό συνεισφορών και δραστηριοτήτων από τα μέλη του, μέσω της κοινής υποδομής. Αυτή η

δυναμική είναι χαρακτηριστική των ψηφιακών κοινωνιών, όπου γίνονται ελεύθερες συνεισφορές σε διαφορετικές κατανεμημένες εργασίες. Για παράδειγμα, τα έργα ΕΛΛΑΚ αποτελούν μία σύνθεση μικρότερων και μεγαλύτερων συνεισφορών όχι μόνο σε κώδικα, αλλά και σε επίλυση σφαλμάτων, μεταφράσεις κειμένων και προσαρμογή σε νέες εφαρμογές, ακόμη και στην υποστήριξη της επιχειρηματικής στρατηγικής μελών της κοινότητας. Ωστόσο, σε ένα τέτοιο συμμετοχικό σύστημα όπου η αξία παράγεται συλλογικά, ο υπολογισμός μίας δίκαιης αμοιβής είναι μία ιδιαίτερη πρόκληση, που συχνά αποτελεί εμπόδιο για τα λιγότερο προνομιούχα μέλη στο να αναλάβουν μεγαλύτερο ρόλο. Οι ανοιχτοί συνεταιρισμοί εφαρμόζουν συμμετοχικά μοντέλα επιχειρηματικής οργάνωσης και μεθόδους λογιστικής, όπου το εισόδημα που παράγεται μέσω της συλλογικής οικονομικής δραστηριότητας διανέμεται στα μέλη που έχουν συνεισφέρει, ανάλογα με το βαθμό ή/και την ποιότητα συμμετοχής τους. Αντίστοιχα, μέσω δημοκρατικών διαδικασιών, τα μέλη μπορούν να αναπτύξουν τρόπους για την αναγνώριση συνεισφορών που είναι δύσκολο να αξιολογηθούν ή που δεν σχετίζονται άμεσα με μία συγκεκριμένη δραστηριότητα, αλλά είναι σημαντικές για τη φροντίδα και αναπαραγωγή των υποδομών και των σχέσεων του οργανισμού ή της ευρύτερης κοινότητας.

4. Προστασία μέσω αλληλεγγύης: Το SmartCoop διαχειρίζεται την πρόσβαση στη συλλογικά παραγόμενη αξία και στις κοινές υποδομές μέσω διαφορετικών νομικών και τεχνολογικών ρυθμίσεων. Αυτές οι ρυθμίσεις εξασφαλίζουν ότι οι δραστηριότητες που διεξάγονται μέσω της κοινόχρηστης επιχείρησης είναι συμβατές με τις αξίες του συνεταιρισμού και συνεισφέρουν στον σκοπό του, ενώ προστατεύουν την τεχνολογική υποδομή από πιθανή κατάχρηση. Οι ανοιχτοί συνεταιρισμοί μπορούν να διαχειρίζονται την πρόσβαση σε κοινές ψηφιακές υποδομές μέσω υβριδικών μοντέλων διανοητικής ιδιοκτησίας, που διατηρούν ανοιχτή τη διάδοση της γνώσης και τον διαμοιρασμό της πληροφορίας, αλλά περιορίζουν τις χρήσεις για οικονομικούς σκοπούς αποκλειστικά σε οργανισμούς που λειτουργούν με παρόμοιες αξίες ή επιδιώκουν κοινούς σκοπούς.

5. Ανοιχτός σχεδιασμός: Το μοντέλο συνεργασίας καθώς και οι νομικές και οργανωσιακές ρυθμίσεις του SmartCoop είναι ιδιαίτερα διαφανή και είναι διαθέσιμα προς μελέτη και προσαρμογή σε άλλες εφαρμογές ή γεωγραφικές περιοχές. Με αυτόν τον τρόπο, συνεισφέρουν στην περαιτέρω ανάπτυξη δυνατοτήτων από άλλες ομάδες και οργανισμούς για την επιδίωξη του κοινού σκοπού. Οι κερδοσκοπικές επιχειρήσεις εφαρμόζουν, συχνά, την τακτική της «προγραμματισμένης έλλειψης» στον σχεδιασμό των προϊόντων και των υποδομών τους. Αυτή η τακτική βασίζεται σε σκόπιμα σχεδιαστικά «λάθη» που οδηγούν στην πρόωρη απόσυρση προϊόντων και τη δημιουργία τριβής στη συνεργασία. Με αυτόν τον τρόπο διατηρούν την ένταση μεταξύ προσφοράς και ζήτησης, μέσω της οποίας μεγιστοποιούν τα κέρδη τους. Δηλαδή, η έλλειψη είναι προϊόν στρατηγικής και όχι αποτέλεσμα σφάλματος. Σε αυτό συνεισφέρουν οι πρακτικές κλειστού σχεδιασμού και μυστικότητας που προστατεύονται από πνευματικά δικαιώματα που καθιστούν αδύνατη τη διόρθωση αυτών των σφαλμάτων. Αντίθετα, οι κοινότητες ανοιχτού σχεδιασμού δεν υποκινούνται από τη μεγιστοποίηση του κέρδους. Η λογική του σχεδιασμού προϊόντων, υπηρεσιών ή υποδομών συνεργασίας βασίζεται στην ευρεία κατανόηση και διάδοσή τους, που επιτρέπει τη συνεχή βελτίωση και ανάπτυξη νέων λύσεων. Οπότε η πρακτική της προγραμματισμένης έλλειψης είναι αναμφισβήτητα ασύμβατη προς αυτές. Αντίστοιχα, οι ανοιχτοί συνεταιρισμοί χρησιμοποιούν αρχές ανοιχτού σχεδιασμού για την παραγωγή βιώσιμων αγαθών και υπηρεσιών και την ανάπτυξη συνεργατικών μοντέλων.

6. Σχεδιασμένη βιωσιμότητα: Το SmartCoop διευκολύνει την ανάπτυξη πολλών και διαφορετικών επιχειρηματικών και παραγωγικών δραστηριοτήτων μέσω μίας κοινής υποδομής και κοινών προτύπων διαχείρισης. Ταυτόχρονα, ενθαρρύνει και ενδυναμώνει τη συνεργασία και τις συνέργειες μεταξύ πολλών διαφορετικών μερών σε ευέλικτα σχήματα, ελαχιστοποιώντας τα συναλλακτικά κόστη. Αντίθετα, η έλλειψη διαφάνειας και η ένταση του ανταγωνισμού μεταξύ των κλειστών επιχειρήσεων δυσχεραίνουν τις

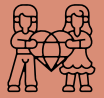

συνθήκες που θα επέτρεπαν πρακτικές «κυκλικής οικονομίας», όπου προϊόντα ή απορρίμματα μιας παραγωγικής διαδικασίας μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως πρώτη ύλη σε μια άλλη. Οι ανοιχτοί συνεταιρισμοί αναπτύσσουν οικοσυστήματα συνεργασίας μέσω ανοιχτών δικτύων αξίας, που απεικονίζουν με διαφάνεια τα διαφορετικά στάδια παραγωγής και επιτρέπουν στα μέλη τους να προσαρμόζουν τη συμπεριφορά τους με βάση τις πληροφορίες του δικτύου. Έτσι θα μπορούσε να ξεπεραστεί η τάση για υπερπαραγωγή, από τη στιγμή που οι ανάγκες και η διαθεσιμότητα πόρων στο δίκτυο είναι διαθέσιμες, δυνητικά και σε πραγματικό χρόνο. Επομένως, οι ανοιχτοί συνεταιρισμοί χρησιμοποιούν κοινές υποδομές και τις ψηφιακές τεχνολογίες προς τον αμοιβαίο συντονισμό της παραγωγής, που ενδυναμώνει την εξοικονόμηση πόρων και ενέργειας και συνεισφέρει σε βιώσιμα οικονομικά μοντέλα.

Οι παραπάνω πρακτικές έχουν αναγνωριστεί σε διάφορες μορφές σε διαφορετικές κοινότητες και εγχειρήματα στη συνεργατική οικονομία και τα ψηφιακά κοινά. Το μοντέλο του SmartCoop αναδεικνύει μία ολοκληρωμένη προσέγγιση που μας βοηθάει να σκιαγραφήσουμε τους ανοιχτούς συνεταιρισμούς ως αναδυόμενες μορφές οργάνωσης. Μέσω αυτών των πρακτικών οι ανοιχτοί συνεταιρισμοί μπορούν να ενδυναμώσουν μια οικονομία με επίκεντρο τα κοινά, μέσω κοινών υποδομών που διευκολύνουν τη συνεργασία και την επιδίωξη κοινών σκοπών, καθώς και την επανεπένδυση αξίας και κερδών στην ανάπτυξη παραγωγικών κοινοτήτων.

Σε αυτό το σημείο, είναι σημαντικό να αναφέρουμε ότι με την παρουσίαση του μοντέλου του SmartCoop δεν επιδιώκουμε να αναδείξουμε τον συγκεκριμένο οργανισμό ως μία ιδεατή και αψεγάδιαστη περίπτωση. Στην έρευνά μας εντός της καθημερινής πραγματικότητας και της εξέλιξης του SmartCoop, όπως είναι αναμενόμενο, προέκυψαν αναφορές και ενδείξεις για διαφορετικές συγκρούσεις και αντιφάσεις, ενώ σε κάθε στάδιο της εξέλιξης του μοντέλου, οι νέες λύσεις συνοδεύονται και από νέες προκλήσεις. Ωστόσο, τα ζητήματα αυτά σε καμία περίπτωση

δεν μειώνουν τη συνεισφορά του SmartCoop στη βελτίωση των συνθηκών εργασίας και της ποιότητας ζωής δεκάδων χιλιάδων ανθρώπων που έχουν επωφεληθεί από τις υπηρεσίες και τις υποδομές του. Ταυτόχρονα, μοντέλα συνεργασίας όπως το SmartCoop μας βοηθούν να συνειδητοποιήσουμε ότι ένα νέο επιχειρηματικό πρότυπο, με βάση τις κοινές αξίες και τη συνεργασία για το κοινό καλό, δεν είναι μόνο απαραίτητο απέναντι στις συνεχώς εντεινόμενες κοινωνικές προκλήσεις, αλλά και εφικτό, σε μία εποχή που η ρητορική του «δεν υπάρχει εναλλακτική» μοιάζει παρωχημένη.

Κοινό καλό

- * Ο σκοπός της επιχείρησης είναι αλληλένδετος με το κοινό καλό
- * Ανάπτυξη των ικανοτήτων όλης της κοινωνίας
- * Ανοιχτή πρόσβαση σε γνώση και μέσα παραγωγής, διαμοιρασμός και συνεργασία

Αλληλεγγύη και Προστασία

- * Οι κοινές υποδομές χρησιμοποιούνται με βάση κοινούς κανόνες και τις αξίες του συνεταιρισμού
- * Προστασία κοινών υποδομών από πιθανή κατάχρηση
- * Ισορροπία μεταξύ ανοιχτής πρόσβασης και προστασίας

Κοινές υποδομές

- * Κοινός ψηφιακός και φυσικός χώρος και εργαλεία
- * Ενδυνάμωση συνεργασίας και ανταλλαγής γνώσεων & δεξιοτήτων
- * Καλύτερη αξιοποίηση & επαναχρησιμοποίηση πόρων και υποδομών

Ανοιχτός σχεδιασμός

- * Ελεύθερη διάδοση του μοντέλου συνεργασίας, της γνώσης & των εργαλείων
- * Ανάπτυξη ικανοτήτων σε άλλες κοινότητες με κοινές αξίες
- * Ανταλλαγή νέων λύσεων & πρακτικών

Συμμετοχή & συνεισφορά

- * Η αξία παράγεται συλλογικά από πολλές & διαφορετικές συνεισφορές
- * Όλες οι συνεισφορές, μικρές και μεγάλες, αναγνωρίζονται
- * Φροντίδα των κοινών υποδομών, των μελών & των σχέσεων μεταξύ τους

Ανθεκτικότητα

- * Διαφάνεια & ευελιξία σε όλα τα στάδια οργάνωσης & παραγωγής
- * Παραγωγή με βάση τις ανάγκες της κοινότητας, όχι για τη μεγιστοποίηση του κέρδους
- * Αμοιβαίος συντονισμός & εξοικονόμηση πόρων & ενέργειας

επί μετ ρο

Επίμετρο

«Δεν μας αφήνεις κι εσύ με τις αφηγήσεις και την ελπίδα σου!». Μια συνηθισμένη επωδός στα περισσότερα τραπέζια. Σε αυτά τα τραπέζια (ανα)γνωρίζομαστε μέσω ενός κοινού συναισθήματος, της εξουθένωσης¹. Τρέξιμο ή επισφάλεια 24/7, για άλλες όλο τον χρόνο και για άλλες σε εξοντωτικές σεζόν. Μετά ακολουθεί συχνά-πυκνά το αφοριστικό «δεν γίνεται τίποτα!». Οι υποδομές στις πόλεις, από τα μέσα μαζικής μεταφοράς μέχρι το σύστημα υγείας, φαίνεται να καταρρέουν. Ίσως γι' αυτό σχεδόν ένα στα δύο άτομα νιώθει φόβο και οργή²! Μετά από μια παύση (ή και καμιά φορά μετά από μια βαθιά ανάσα), εμφανίζεται μια λέξη-κλειδί, η λέξη “κρίση”, που χαρακτηρίζει τις νεότερες γενιές. Παλιά ήταν μία «κρίση» και μεγάλη, η δαμόκλειος σπάθη πάνω από όλη την κοινωνία. Πλέον όμως, οι κρίσεις είναι πολλαπλές και συνεχόμενες, με την καθεμία από αυτές να ενισχύει τις υπόλοιπες³. Στέγαση, ενέργεια, τροφή και γενικά το κόστος ζωής έχουν εκτιναχθεί⁴. Στις παραπάνω κρίσεις έχει προστεθεί και η κλιματική, η οποία βρίσκεται μόλις στην αρχή της. Μεγα-πυρκαγιές⁵ και βιβλικές πλημμύρες, δυστοπικές εικόνες που στο παρελθόν νομίζαμε πως θα αποτελούσαν μόνο σενάριο σε αμερικανικές ταινίες καταστροφών. Εικόνες που σοκάρουν και ακριβώς γι' αυτό πρωταγωνιστούν στα δελτία ειδήσεων. Παράλληλα, η εργασία, για όσες έμειναν στη χώρα, συνεχίζει να αποτελεί ένα αγκάθι. Η ελαστικοποίησή της είναι πλέον επίσημη, με τον τελευταίο σχετικό νόμο⁶ να προβλέπει την εξαήμερη εργασία αλλά και συμβάσεις μηδενικών ωρών, κατοχυρώνοντας θεσμικά την «πλατφορμοποίηση» του gig economy. Μάλιστα, πρόσφατα δεδομένα δείχνουν πως από όλη την Ευρωπαϊκή Ένωση στην Ελλάδα δουλεύουμε τις περισσότερες ώρες εβδομαδιαίως⁷, ενώ η αγοραστική μας δύναμη βρίσκεται σχεδόν στην τελευταία θέση^{8,9}. Αυτό το κλίμα, που νιώθουμε ανήμπορες να το αντιμετωπίσουμε και ταυτόχρονα βλέπουμε να αποσαθρώνει την καθημερινότητά μας, φέρνει συχνά

στο μυαλό το απόφθεγμα του Αντόνιο Γκράμσι «Όταν το παλιό πέθανε και το καινούργιο δεν μπορεί να γεννηθεί είναι η εποχή των τεράτων». Πώς όμως μπορούμε να αντιστρέψουμε την εποχή των τεράτων; Ποιες ιδέες, πρακτικές και βιώματα θα μπορούσαμε να κρατήσουμε από το παρελθόν και τι χρειάζεται να τροποποιήσουμε ή ακόμη και να μετασχηματίσουμε ριζικά; Σε αυτή την ερώτηση δεν υπάρχουν ούτε εύκολες ούτε έτοιμες απαντήσεις. Παρ' όλα αυτά στο Ίδρυμα Χάινριχ Μπελ – Γραφείο Θεσσαλονίκης και ιδιαίτερα στο πρόγραμμα Κοινωνικής Αλληλέγγυας Οικονομίας προσπαθούμε να ενδυναμώσουμε πρωτοβουλίες από τα κάτω και να δείξουμε έναν άλλον τρόπο πολιτικής. Αυτή η δουλειά δεν αποτελεί κάποια πίστη, αλλά μία ελπίδα πως το πραγματικό είναι όχι αυτό που βλέπουμε αλλά ένα «όχι-ακόμη»¹⁰, δηλαδή αυτό που θα μπορούσαμε να πετύχουμε ακόμη και αν με τις σημερινές συνθήκες φαντάζει μακρινό· αυτό που μας κρατά ακόμη ζωντανές και μας κάνει να ονειρευόμαστε. Σε αυτή τη διαδρομή δεν βρισκόμαστε μόνες. Συναντάμε, ακούμε και συνομιλούμε με πολλά εγχειρήματα και άτομα που μοιράζονται αυτή την ανάγκη για μια άλλη ζωή και έχουμε την τιμή να συνεργαζόμαστε με κάποια από αυτά, όπως ο Άλεξ και η Ιφιγένεια, συγγραφείς αυτής της έκδοσης, που είναι αντίστοιχα μέλος και συνεργάτιδα (fellow) της διεπιστημονικής ερευνητικής συλλογικότητας P2P Lab. Η έρευνά τους για το Smart αναδεικνύει μία καινούργια οπτική και πρακτική γύρω από την Κοινωνική Αλληλέγγυα Οικονομία. Ένα νέο μοτίβο ανοιχτού συνεργατισμού, όπου ελεύθεροι επαγγελματίες ενώνουν τις δυνάμεις τους όχι μόνο για να ξεπεράσουν την επισφάλεια, αλλά για να νιώσουν ασφάλεια στο εργασιακό τους περιβάλλον. Ένα μοτίβο που δημιουργεί και αξιοποιεί κοινές υποδομές βασισμένες σε νέες τεχνολογίες και στη λογική των ψηφιακών κοινών, ώστε να υποστηρίζονται άτομα στα πρώτα τους επαγγελματικά βήματα και να διευκολύνεται η διαχείριση καθημερινών οικονομικών και λοιπών γραφειοκρατικών θεμάτων. Ένα νέο μοτίβο

¹ David Madden (2022), “Tired city: on the politics of urban exhaustion”, *City*, 26(4), 559-561. <https://doi.org/10.1080/13604813.2022.208426>.

² Έρευνα της MRB με τίτλο: «Οι 'λέξεις' που εκφράζουν τους πολίτες - Ποια είναι τα σημαντικότερα προβλήματα» (2024).

Στο: https://www.real.gr/politiki/arthro/oli_h_ereuna_tis_mrb_oi_lekseis_pou_ekfrazoun_tous_polites_poia_einai_ta_simantikotera_probλήματα-1031308/

³ D. Henig & D. M. Knight (2023), “Poly-crisis: Prompts for an emerging worldview”, *Anthropology Today*, 39(2).

⁴ ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ (2024). ΕΙΣΟΔΗΜΑ - ΔΑΠΑΝΕΣ ΔΙΑΒΙΩΣΗΣ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΩΝ 2023.

⁵ Διαδικτυακό αφιέρωμα του Ίδρυματος Χάινριχ Μπελ - Γραφείο Θεσσαλονίκης (2024), «Τα ελληνικά δάση στον 21ο αιώνα: Μια διερεύνηση υπό το πρίσμα της διατήρησης, των τοπικών οικονομικών οικοσυστημάτων και των κοινών». Στο: <https://gr.boell.org/el/ta-ellinika-dasi-ston-21o-aiona>.

⁶ N. 5053/2023. ⁷ eurostat. (2024). “How many hours per week do Europeans work?” <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/dds-20240530-1>.

⁸ Βλάσης Μισός (2024), «Σχετική θέση του μέσου ωρομισθίου και εργαζόμενοι φτωχοί στην Ελλάδα», ΚΕΠΕ, *Οικονομικές Εξελίξεις*, (54), 55-59.

⁹ eurostat. (2024). “PPPs for GDP in 2023: flash estimates now available”. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/dds-20240326-1>.

¹⁰ M. Savransky (2021), *Around the Day in Eighty Worlds: Politics of the Pluriverse*, Duke University Press.

όπου η επιχειρηματικότητα δεν περιορίζεται στη μεγιστοποίηση του κέρδους, αλλά στοχεύει στο κοινό καλό τόσο εντός της «κοινόχρηστης επιχείρησης» όσο και εκτός.

Η υλοποίηση αυτής της ιδέας στην Ελλάδα θα είναι σίγουρα μια σπαζοκεφαλιά την πρώτη φορά. Ξέρουμε ότι δεν μπορούμε να κάνουμε copy-paste το μοντέλο του Smart Βελγίου στην Ελλάδα. Άλλος τόπος, άλλες συνθήκες, άλλες ανάγκες. Αυτός είναι και ο λόγος που σαν Ίδρυμα επιχειρούμε σε συνεργασία με άλλους υποστηρικτικούς φορείς να ενδυναμώσουμε τέτοιες προσπάθειες στα πρώτα τους βήματα. Ωστόσο, σε οποιαδήποτε τέτοια προσπάθεια καταλυτικό ρόλο μπορεί να παίξει το κράτος και ειδικότερα η τοπική αυτοδιοίκηση. Άλλωστε, όπως συχνά υπενθυμίζει σε δημόσιες ομιλίες του ο Βασίλης Κωστάκης, επίσης μέλος του P2P Lab, ένας από τους λόγους ανάπτυξης της Silicon Valley στα πρώτα της βήματα ήταν και η συνεργασία με το κράτος, και μάλιστα με το Πεντάγωνο¹¹. Αν και αυτή τη στιγμή υπάρχουν προγράμματα που θα μπορούσαν να βοηθήσουν τέτοια εγχειρήματα, όπως οι Στρατηγικές Βιώσιμης Αστικής Ανάπτυξης¹² ή ακόμη και τα σχετικά Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα για την Ενίσχυση Κοινωνικών Επιχειρήσεων, δυστυχώς διαπνέονται από μια λογική business as usual και δεν ακολουθούν καινοτόμες και συμμετοχικές οδηγίες από διεθνείς¹³ και εθνικούς οργανισμούς¹⁴. Όμως, το επίμετρο αυτό δεν θα εστιάσει σε προτάσεις πολιτικής, αλλά σε ελπιδοφόρους δρόμους. Ο ανοιχτός συνεργατισμός ανοίγει έναν τέτοιο ελπιδοφόρο δρόμο, γι' αυτό και επιλέξαμε να αφιερώσουμε τη συγκεκριμένη έκδοση σε αυτό το μοντέλο. Σε άλλα μονοπάτια, οι ενεργειακές κοινότητες προσπαθούν στο εδώ και στο τώρα να συμβάλουν στην από τα κάτω ενεργειακή μετάβαση, ενώ το φεμινιστικό και κουίρ κίνημα στην Ελλάδα έχει διακηρύξει πως «είμαστε γεμάτα (στ)οργή» και εφαρμόζει στην πράξη φροντιστικές πρακτικές στην καθημερινότητα. Η λίστα θα μπορούσε να συνεχίσει με πολλές παραπάνω ψηφίδες αυτού του νέου μωσαϊκού, του καινούργιου που γεννιέται. Παρ'

όλα αυτά δεν έχουμε καταφέρει να δημιουργήσουμε νέα πλαίσια¹⁵ μέσω των οποίων θα μπορούσαμε να ερμηνεύσουμε την καινούργια καθημερινότητα που ζούμε και τις εμπειρίες σε αυτή, ή να φανταστούμε συλλογικά μελλοντικές δυνατότητες. Ωστόσο, όπως είχε πει και ο συγγραφέας από τον οποίο πήραμε σαν Ίδρυμα το όνομά μας: «Οι αλλαγές στον κόσμο και την κοινωνία προέρχονταν πάντα από τις μειοψηφίες, που δοκίμαζαν ό,τι τους σέρβιραν και δεν το έκριναν αξιοσέβαστο».

Έτσι λοιπόν σαν Ίδρυμα συνομιλούμε και ενισχύουμε εγχειρήματα και άτομα με νέες πρακτικές, βιώματα και συναισθήματα που προσπαθούν να πουν ιστορίες διαφορετικές, ώστε να απαντήσουν στις πολλαπλές και συνεχιζόμενες κρίσεις, μέσω πειραματισμών. Κατανοούμε ότι οι ιστορίες από μόνες τους δεν είναι αρκετές. Οι ελπιδοφόρες αφηγήσεις, τα νέα πλαίσια και τα σχετικά χειροπιαστά παραδείγματα μπορούν να συνεισφέρουν σε μία νέα πολιτική¹⁶. Μία πολιτική που βασίζεται στην ουσιαστική συμμετοχή των πολιτών και στον συμμετοχικό σχεδιασμό¹⁷. Μια πολιτική που αναγνωρίζει τη συνθετότητα και τους πιθανούς περιορισμούς του σύγχρονου κράτους, αλλά στοχεύει στην ολιστική πρόληψη και διαχείριση των πολλαπλών και συνεχών κρίσεων. Μια πολιτική που δεν την ενδιαφέρει να πετύχει απλά ποσοτικούς στόχους και να κάνει απορρόφηση κονδυλίων, αλλά θέτει μακροχρόνιους μετασχηματιστικούς στόχους, μέτρα και κριτήρια για να καλύψει με νέους τρόπους τις ανάγκες των πολιτών.

Μάλλον ένας τέτοιος δρόμος φαντάζει τώρα δύσβατος. Όμως, ελπίζουμε ότι καθώς μετασχηματιστικά εγχειρήματα ανοίγουν νέους δρόμους και επικοινωνούν μεταξύ τους, μπορούν να δημιουργήσουν νέες αφηγήσεις και μέσω των πειραματισμών τους να προτείνουν νέους τρόπους πολιτικής που θα μετριάσουν τις πολλαπλές και συνεχόμενες κρίσεις, τον φόβο, την οργή και τα τέρατα που δημιουργούν.

Μέχρι τότε, ας προσπαθήσουμε με όποιον τρόπο μπορούμε και ας δώσουμε ραντεβού σε ένα χαρμόσυνο τραπέζι, στα εγκαίνια του πρώτου

¹⁵ J. Schot & W. E. Steinmueller (2018), "Three frames for innovation policy: R&D, systems of innovation and transformative change", *Research Policy*, 47(9), 1554-1567.

¹⁶ R. Chaves-Avila & J. R. Gallego-Bono (2020), "Transformative policies for the social and solidarity economy: The new generation of public policies fostering the social economy in order to achieve sustainable development goals. The European and Spanish cases", *Sustainability* (Switzerland), 12(10).

¹⁷ Περισσότερες πληροφορίες για τον συμμετοχικό σχεδιασμό μπορείτε να βρείτε στα παρακάτω άρθρα και εκδόσεις: Β. Αγγέλη & Β. Φλούδας (2023), «Τα Γιάννενα σχεδιάζουν: ένα συμμετοχικό εγχείρημα αστικού σχεδιασμού». Στην ιστοσελίδα του Ιδρύματος Χάινριχ Μπελ - Γραφείο Θεσσαλονίκης: <https://gr.boell.org/el/2023/10/13/ta-giannena-shedi-azoun-ena-symmetohiko-egheirima-astikou-schediasmou> Θ. Ανδρίτσος, Γ. Βελεγράκης, Αλ. Κοσυφολόγου, Ελ. Μουγιόκου, Δ. Πούλιος & Σ. Τσάδαρη (επιμ.) (2023), «Συμμετοχικός σχεδιασμός», στο: *Συμμετοχικός Σχεδιασμός: Πόλη, Περιβάλλον & Κλιματική Αλλαγή. Εμπειρίες, προκλήσεις και δυνατότητες*, Ίδρυμα Χάινριχ Μπελ – Γραφείο Θεσσαλονίκης Α. Βαρβαρούσης & Π. Πετρίδης (2023), *Εγχειρίδιο συμμετοχικού σχεδιασμού για μικρά νησιά*, Ίδρυμα Χάινριχ Μπελ - Γραφείο Θεσσαλονίκης Γ. Βελεγράκης, Γ. Μπεκριδάκη & Θ. Ανδρίτσος (2021),

¹¹ T. Heinrich (2002), "Cold War Armory: Military Contracting in Silicon Valley", *Enterprise and Society*, 3(2), 247-284.

¹² Θ. Ανδρίτσος (2022), *Βιώσιμη αστική ανάπτυξη: Ποιος ο ρόλος των πολιτών*, Ίδρυμα Χάινριχ Μπελ - Γραφείο Θεσσαλονίκης.

¹³ J. Hamish, I. Yi, S. Bruelisauer & K. Chadha (2021), *Guidelines for Local Governments on Policies for Social and Solidarity Economy*.

¹⁴ Ελληνική Εταιρεία Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης ΑΕ (2021), *Τοπική Αυτοδιοίκηση και Κοινωνική & Αλληλεγγύη Οικονομία*.

ανοιχτού συνεταιρισμού στην Ελλάδα. Σίγουρα τότε θα έχουμε πολλές ιστορίες να πούμε!

Γιώργος Μελισσουργός

Συντονιστής του Προγράμματος Κοινωνικής Αλληλέγγυας Οικονομίας
Ίδρυμα Χάινριχ Μπελ – Γραφείο Θεσσαλονίκης

17 Συμμετοχικός δημοτικός προϋπολογισμός: Ένα δημοκρατικό πείραμα, Ίδρυμα Χάινριχ Μπελ - Γραφείο Θεσσαλονίκης
Ε. Γρηγοριάδου & Π. Αλεξίου (2023), Φεμινιστικές χαρτογραφήσεις: Η εμπειρία της δράσης Ιωάννινα - Γέφυρες Συμμετοχής, Ίδρυμα Χάινριχ Μπελ - Γραφείο Θεσσαλονίκης
Κ. Κεκελιάδης, Σ. Σεϊτανίδης & Ε. Σταυρίδου (2023), «Πολεοδομική Επιτροπή Γειτονιάς και πρώην στρατόπεδο 'Καρατάσιου': ένας ξεχασμένος θεσμός έρχεται στο προσκήνιο». Στην ιστοσελίδα του Ιδρύματος Χάινριχ Μπελ - Γραφείο Θεσσαλονίκης: <https://gr.boell.org/el/2023/10/16/poleodomiki-epitropi-geitonias-kai-proin-stratope-do-karatasioy-enas-xe-hasmenos-thesmos> Σ. Σεϊτανίδης (2023), «Το σύγχρονο πλαίσιο του συμμετοχικού χωρικού σχεδιασμού». Στην ιστοσελίδα του Ιδρύματος Χάινριχ Μπελ - Γραφείο Θεσσαλονίκης: <https://gr.boell.org/el/2023/03/10/syghrono-plaisio-toy-symmetohikoy-horikoy-shedi-asmoy>

Περαιτέρω μελέτη

Ελληνικά:

- Κωστάκης, Β. και Bauwens, Μ. (2018). *Πώς να δημιουργήσουμε μια παγκόσμια και ευήμεροσα οικονομία βασισμένη στα κοινά*. Ανοικτή Βιβλιοθήκη. Διαθέσιμο στο: <https://www.openbook.gr/pws-na-dimiourgisoume-mia-pagkosmia-kai-eyimerousa-oikonomia-vasismeni-sta-koina>.
- Helfrich, S. και Bollier, D. (2022). *Ελεύθερα, Δίκαια και Ζωντανά: Η Ανατρεπτική Δύναμη των Κοινών*. Εκδόσεις Νεφέλη.
- Αλφαβητάριο των κοινών: <https://abc.commonsg.gr>.

Αγγλικά:

- Bauwens, Μ., Kostakis, V. and Pazaitis, Α. (2019). *Peer to peer: The commons manifesto*. London: University of Westminster Press.
- Conaty, P., Bird, Α. and Ross, P. (2016) *Not Alone: Trade union and co-operative solutions for self-employed workers*. Co-operatives UK. Διαθέσιμο στο: https://ccr.ica.coop/sites/default/files/2021-11/not_alone_-_trade_union_and_co-operative_solutions_for_self-employed_workers_3.pdf.
- Conaty, P. and Bollier, D. (2014). *Toward an open-cooperativism: A new social economy based on open platforms, co-operative models and the commons*. Commons strategies group workshop, Berlin, Germany, 27–28 August 2014. Διαθέσιμο στο: <https://www.openbook.gr/pws-na-dimiourgisoume-mia-pagkosmia-kai-eyimerousa-oikonomia-vasismeni-sta-koina>
- Giotitsas, C., Exarchopoulos, N., Pazaitis, Α. and Kostakis, V. (2019). *Cosmo-local work: Organisational practices for equitable and sustainable living*. Διαθέσιμο στο: <https://commonslibrary.org/wp-content/uploads/Cosmolocal-work-handbook.pdf>.
- Pazaitis, Α., Kostakis, V. and Bauwens, Μ. (2017). “Digital Economy and the Rise of Open Cooperativism: Case of the Enspiral Network”, *European Review of Labour and Research*, 23(2), 177-192.

Οργανισμοί και Πρωτοβουλίες

- Autonomy @ Work: <https://autonomy.work>.
- Fairwork Project: <https://fair.work>.

Οι επτά συνεταιριστικές αρχές

1. ΕΘΕΛΟΝΤΙΚΗ ΚΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ

Οι συνεταιρισμοί είναι εθελοντικές οργανώσεις, ανοιχτές σε όλα τα πρόσωπα που μπορούν να χρησιμοποιήσουν τις υπηρεσίες τους και επιθυμούν να αποδεχθούν τις ευθύνες του μέλους, χωρίς διακρίσεις (φύλου, κοινωνικού επιπέδου, φυλής, πολιτικών πεποιθήσεων, θρησκείας ή άλλες).

2. ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΕΚ ΜΕΡΟΥΣ ΤΩΝ ΜΕΛΩΝ

Οι συνεταιρισμοί είναι δημοκρατικές οργανώσεις διοικούμενες από τα μέλη τους, τα οποία συμμετέχουν ενεργά στη διαμόρφωση της πολιτικής τους και στη λήψη των αποφάσεων. Τα πρόσωπα που προσφέρουν υπηρεσίες ως αιρετοί εκπρόσωποι είναι υπόλογα στα μέλη. Στους πρωτοβάθμιους συνεταιρισμούς τα μέλη έχουν ίσα δικαιώματα ψήφου (κάθε μέλος μία ψήφο) και στους συνεταιρισμούς ανωτέρου βαθμού οργανώνονται επίσης με δημοκρατικό τρόπο.

3. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΩΝ ΜΕΛΩΝ

Τα μέλη συμμετέχουν ισότιμα και διαχειρίζονται δημοκρατικά το κεφάλαιο του συνεταιρισμού. Ένα μέρος τουλάχιστον από το κεφάλαιο αυτό αποτελεί συνήθως την κοινή περιουσία του συνεταιρισμού. Τα μέλη συνήθως απολαμβάνουν περιορισμένη αποζημίωση ή καθόλου για το κεφάλαιο που καταθέτουν για να γίνουν μέλη. Τα μέλη διαθέτουν τα πλεονάσματα για οποιονδήποτε ή για όλους από τους ακόλουθους σκοπούς: α) Ανάπτυξη του συνεταιρισμού, ενδεχομένως με τη δημιουργία αποθεματικών, από τα οποία μέρος τουλάχιστον θα είναι αδιανέμητα, β) Απόδοση στα μέλη ανάλογα με τις συναλλαγές τους με τον συνεταιρισμό και γ) Υποστήριξη άλλων δραστηριοτήτων που εγκρίνονται από τα μέλη.

4. ΑΥΤΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ

Οι συνεταιρισμοί είναι αυτόνομες οργανώσεις αυτοβοήθειας, διοικούμενες από τα μέλη τους. Εάν συνάπτουν συμφωνίες με άλλους φορείς, συμπεριλαμβανομένων των κυβερνήσεων, ή αντλούν κεφάλαια από εξωτερικές πηγές, είναι σ' αυτό ελεύθεροι, ακολουθώντας κανόνες που διασφαλίζουν τη δημοκρατική διοίκηση από τα μέλη και διατηρούν τη συνεταιριστική αυτονομία.

5. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ, ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ ΚΑΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗ

Οι συνεταιρισμοί παρέχουν εκπαίδευση και κατάρτιση στα μέλη τους, στα αιρετά μέλη της διοίκησης, στα διευθυντικά στελέχη και στους υπαλλήλους, ώστε να μπορούν να συμβάλλουν αποτελεσματικά στην ανάπτυξη των συνεταιρισμών τους. Παρέχουν πληροφόρηση στο κοινό -ιδιαίτερα στους νέους και στους διαμορφωτές της κοινής γνώμης- σχετικά με τη φύση και τα οφέλη της συνεργασίας.

6. ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕΤΑΞΥ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ

Οι συνεταιρισμοί υπηρετούν με τη μέγιστη αποτελεσματικότητα τα μέλη τους και ισχυροποιούν τη συνεταιριστική κίνηση όταν συνεργάζονται μεταξύ τους δια μέσου οργανώσεων τοπικού, εθνικού, περιφερειακού και διεθνούς επιπέδου.

7. ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ

Οι συνεταιρισμοί εργάζονται για τη βιώσιμη ανάπτυξη των κοινοτήτων τους, με πολιτικές που εγκρίνονται από τα μέλη τους.

Βιογραφικά συγγραφέων

Άλεξ Παζαΐτης

Ο Άλεξ Παζαΐτης είναι ερευνητής στο Ragnar Nurkse Department of Innovation and Governance, Tallinn University of Technology και βασικό μέλος του P2P Lab. Από το 2024 είναι επισκέπτης ερευνητής στο Post-Growth Innovation Lab, University of Vigo, συντονίζοντας ένα ερευνητικό έργο γύρω από την κλιματική ανθεκτικότητα και την πολιτική οικονομία, ενώ διδάσκει και στο Autonomous University of Barcelona. Η έρευνά του εστιάζει στις προσεγγίσεις γύρω από την αξία από την οπτική των κοινών και των επιπτώσεων που έχουν αυτές στην τεχνολογία και την οικονομική οργάνωση. Ο Άλεξ έχει εκτεταμένη εμπειρία από έργα έρευνας και καινοτομίας και διαχείρισης έργων, ενώ έχει εργαστεί ως σύμβουλος για ιδιωτικούς και δημόσιους οργανισμούς. Τα ερευνητικά του ενδιαφέροντα περιλαμβάνουν τα ψηφιακά κοινά, τη θεωρία της αξίας, την πολιτική καινοτομίας, τον συνεργατισμό και τις τεχνολογίες καταναμημένου καθολικού (distributed ledger technologies).

Ιφιγένεια Δουβίτσα

Η Ιφιγένεια Δουβίτσα είναι διδάκτορας της Νομικής Σχολής του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης. Διδάσκει ως καθηγήτρια-σύμβουλος στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο στο Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών για την Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία. Είναι μια εκ των ιδρυτών του *International Journal of Cooperative Law* και μέλος της συντακτικής επιτροπής του εν λόγω περιοδικού, και συμμετέχει ως μέλος – εκπρόσωπος της Ευρώπης στη Διεθνή Επιτροπή του Συνεταιριστικού Δικαίου της Διεθνούς Συνεταιριστικής Ένωσης (International Cooperative Alliance).

ISBN 978-618-5580-55-1